

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ХАРКІВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Кафедра англійської філології та методики викладання іноземної мови

Рекомендовано до захисту
Протокол засідання кафедри № _____
від « _____ »
_____ 2025 р.
Завідувач кафедри доц. Морозова І.І.

_____
(підпис)

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**ПЕРЦЕПТИВНІ МАРКЕРИ ЯК ЗАСІБ КОНСТРУЮВАННЯ РІЗНИХ
ТОЧОК ЗОРУ ОПОВІДАЧА В РОМАНІ Ш. ВАН ПЕЛТ «НАПРОЧУД
КМІТЛИВІ СТВОРІННЯ»**

Виконавець:

студентка: II курсу магістратури, групи
АМПЗ-62

Науменко Дар'я Іванівна

Керівник роботи:

Ніколаєнко Валерія Олегівна, доктор
філософії

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою:

кількість балів: _____

Підпис керівника _____

Кваліфікаційну магістерську роботу захищено на засіданні Екзаменаційної комісії
Протокол № _____ від « ____ » _____ 2025 р.

Голова Екзаменаційної комісії

_____
(підпис)

_____
(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПЕРЦЕПТИВНИХ МАРКЕРІВ У ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРАХ.....	6
1.1 Поняття перцептивних маркерів у когнітивній лінгвістиці.....	6
1.2 Перспектива оповідача в літературному дискурсі.....	11
1.3 Естетичний ефект та когнітивні підвалини аналізу багатоперспективних наративів.....	16
1.4 Стилiстичні особливості роману Ш. Ван Пелт «Напрочуд кмітливі створіння»	21
Висновки за розділом 1	27
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПЕРЦЕПТИВНИХ МАРКЕРІВ У РОМАНІ Ш. ВАН ПЕЛТ «НАПРОЧУД КМІТЛИВІ СТВОРІННЯ»	29
2.1 Лексико-семантичний аналіз маркерів перцепції у романі	29
2.2 Порівняльна характеристика маркерів перцепції у романі	38
2.3 Функції перцептивних маркерів у будованні багатоперспективного наративу та перспективи від першої особи у романі.....	46
2.4 Стилiстичні функції сенсорного досвіду для формування образу неантропоморфного оповідача	51
Висновки за розділом 2	54
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	59

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасній когнітивній лінгвістиці перцептивні маркери розглядаються як ключові засоби репрезентації процесів сприймання у мові, мисленні та дискурсі. Вони виступають інструментами концептуалізації сенсорного досвіду, що стає підґрунтям для формування образів світу в мовній свідомості людини. Перцепція – один із базових когнітивних процесів, який забезпечує зв'язок між зовнішнім світом і ментальною репрезентацією цього світу в людській свідомості. Через мову відбувається вербалізація сенсорного досвіду, а перцептивні маркери стають вербальними сигналами, що вказують на спосіб сприйняття, суб'єктивну позицію спостерігача, його оцінку, емоційне ставлення та когнітивну орієнтацію у просторі.

Актуальність дослідження перцептивних маркерів визначається загальною тенденцією сучасного мовознавства до антропоцентризму, коли в центрі уваги опиняється людина як носій мови, її досвід, відчуття і способи інтерпретації дійсності. Мова, як наголошував Дж. Лакофф, є не лише засобом комунікації, а й дзеркалом когнітивних процесів, через які людина осмислює реальність. Тому аналіз перцептивних маркерів дає змогу глибше зрозуміти, як мовна система відображає людське сприймання – зокрема зорове, слухове, дотикове, смакове та нюхове.

Перцепція – це процес отримання, обробки та інтерпретації сенсорної інформації, який забезпечує побудову образів навколишнього світу. У когнітивній лінгвістиці цей процес розглядається як частина ширшого когнітивного механізму концептуалізації, тобто формування ментальних репрезентацій на основі досвіду. Як зазначає Р. Ленекер, людське пізнання нерозривно пов'язане з тілесністю, а отже, сприйняття світу детермінується фізіологічними можливостями органів чуття.

Когнітивна лінгвістика виходить із положення, що мова відображає структури свідомості. Тому мовні засоби, які описують перцептивний досвід, не є випадковими – вони віддзеркалюють модуси сприймання, способи категоризації та концептуалізації об'єктів. Як доводить М. Джонсон у своїй теорії «втіленого розуму» (*embodied mind*), досвід сприймання формує не лише мовні образи, але й фундаментальні схеми мислення — такі як простір, напрямок, рух, контакт, центр і периферія. Відповідно, перцептивні маркери виступають вербальними індикаторами цих когнітивних схем.

Актуальність теми дослідження зумовлена зростаючим інтересом сучасної лінгвістики та когнітивної поетики до проблеми взаємозв'язку між мовою, свідомістю та сприйманням. Сучасні літературознавчі розвідки підходять до аналізу художніх текстів з позицій когнітивної лінгвістики [4; 5; 6; 7], маючи на меті пояснити художній естетичний ефект та конструювання досвіду в художній прозі. Перцептивні маркери ж є важливими не лише для розуміння індивідуального мовлення персонажа, а й для виявлення когнітивної стратегії автора, який через організацію сприймального досвіду вибудовує специфічну систему оцінок і точок зору. Вивчення цього аспекту у творчості Ш. Ван Пелт дозволяє глибше осмислити закономірності функціонування наративу від першої особи, а також способи художнього моделювання свідомості «іншого».

Об'єктом дослідження є перцептивні маркери в романі Ш. Ван Пелт *Remarkably Bright Creatures*.

Предметом дослідження є функції перцептивних маркерів у конструюванні різних точок зору оповідача та персонажів.

Метою дослідження є з'ясування ролі й функцій перцептивних маркерів у побудові багатоперспективного наративу роману.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

1. Проаналізувати поняття перцепції та перцептивних маркерів у лінгвістиці, когнітивній поетиці та наратології.

2. Визначити класифікаційні типи перцептивних маркерів та особливості їх реалізації в англomовному художньому тексті.

3. Охарактеризувати засоби мовного вираження різних точок зору оповідача.

4. Дослідити роль сенсорного досвіду у створенні когнітивної перспективи неантропоморфного оповідача в романі Ш. Ван Пелт.

5. Визначити стилістичні функції перцептивних маркерів у формуванні цілісного наративного простору твору.

Наукова новизна роботи полягає у спробі комплексного аналізу перцептивних маркерів як інструменту конструювання точок зору оповідача у сучасному англomовному романі з урахуванням когнітивно-нарatологічного підходу.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні уявлень про природу перцепції в літературному дискурсі, її зв'язок із категорією фокалізації та концептом перспективи.

Практичне значення полягає у можливості використання результатів дослідження у викладанні курсів стилістики, когнітивної лінгвістики, нарatології, а також у подальшому аналізі художніх текстів з позицій когнітивно-перцептивного підходу.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел і літератури.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПЕРЦЕПТИВНИХ МАРКЕРІВ У ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРАХ

1.1 Поняття перцептивних маркерів у когнітивній лінгвістиці

Поняття «перцептивний маркер» вживається для позначення мовних одиниць, що експлікують акт або результат сприймання суб'єктом певного об'єкта, явища чи процесу. Такі одиниці можуть бути представлені різними рівнями мови – лексичним, морфологічним, синтаксичним, прагматичним і навіть просодичним.

Згідно з сучасними дослідженнями, перцептивні маркери можна розглядати як потужні інструменти, що безпосередньо впливають на процеси сприйняття та когнітивної обробки інформації людиною. Вони виконують роль своєрідних «якорів уваги», що дозволяють мовцю виділити конкретні аспекти сприйманої інформації та надати їй певної семантичної чи емоційної значущості. Г. Луп'ян підкреслює, що мова не лише описує зовнішні явища, а й формує когнітивні рамки, через які сприйняття сенсорної інформації структуровано й інтерпретується [36]. Лексичні та граматичні маркери виступають своєрідними «настановами» для мозку слухача або читача, допомагаючи йому фокусувати увагу на важливих елементах повідомлення та відокремлювати їх від менш значущих деталей.

Загалом перцептивні маркери можуть проявлятися у різних формах. Загалом це можуть бути спеціальні лексичні одиниці, що безпосередньо позначають якість сприйняття або відчуття, граматичні конструкції, які структурно підкреслюють акцент на певних елементах повідомлення, а також інтонаційні, стилістичні та дискурсивні засоби, що відображають ставлення мовця до об'єкта сприйняття або явища [33, с. 2]. Вони не лише підкреслюють значущість інформації, але й впливають на когнітивну організацію тексту або

мовленнєвої події, регулюючи процеси уваги, пам'яті та асоціативного мислення адресата. Завдяки цьому перцептивні маркери сприяють ефективній комунікації та формуванню спільного когнітивного простору між мовцем і слухачем або читачем.

Перцептивні маркери виконують кілька функцій:

- Репрезентативну – відображають процес сприймання або його результат.
- Суб'єктивізувальну – виявляють індивідуальну точку зору суб'єкта.
- Оцінну – виражають емоційне ставлення до сприйнятого.
- Дискурсивну – організовують комунікативну структуру тексту, сигналізуючи про зміну фокуса уваги або точки зору.

Залежно від сенсорного каналу, через який відбувається сприймання, виділяють такі основні типи перцептивних маркерів:

- Візуальні (зорові) – бачити, споглядати, дивитися, помічати, сяяти, темніти, блищати. Вони описують колір, форму, рух, освітлення.
- Аудіальні (слухові) – чути, слухати, гриміти, дзвеніти, шепотіти, ревіти. Передають характеристики звуків, їхню силу, тембр, інтонацію.
- Ольфакторні (нюхові) – пахнути, смердіти, ароматний, задушливий.
- Густавні (смакові) – смакувати, солодкий, гіркий, солоний, приємний на смак.
- Тактильні (дотикові) – м'який, твердий, слизький, холодний, гарячий, торкатися, відчувати.

Крім того, виокремлюють синестетичні маркери, які поєднують кілька сенсорних каналів (наприклад, теплий колір, гучна тиша, солодкий звук). Такі комбінації є проявом складної когнітивної інтеграції різних модальностей сприймання, що відображає цілісність людського сенсорного досвіду. Вони демонструють, як наш мозок не обмежується ізольованим сприйняттям звуків,

кольорів чи запахів, а навпаки – прагне синтезувати ці відчуття у єдину систему, надаючи їм емоційного, символічного та асоціативного змісту [9, с. 34].

Перцептивні маркери відіграють важливу роль у формуванні когнітивної моделі світу – сукупності уявлень про об'єкти та явища, закріплених у свідомості носіїв мови. Вони є частиною так званих перцептивних концептів – ментальних структур, що узагальнюють досвід сприймання. Наприклад, концепт світло може бути вербалізований через слова *сяяти, блищати, яскравий, сонячний, прозорий*, а концепт звук – через *гучний, тихий, шум, шепіт, гуркіт*.

У когнітивній парадигмі перцептивні маркери розглядаються як засоби метафоризації. Відомо, що значна частина мовних метафор базується саме на перцептивному досвіді. Наприклад, у висловах *ясна думка, гірка правда, гучний успіх* спостерігається перенесення ознак сенсорного сприйняття у сферу абстрактного мислення. Дж. Лакофф і М. Джонсон називають це проявом концептуальної метафори – когнітивного механізму, за допомогою якого людина структурує нематеріальні поняття через досвід тіла і чуттів [35, с. 192].

У когнітивно-дискурсивній парадигмі мова постає не лише як засіб комунікації, а як інструмент моделювання, структурування й репрезентації людського досвіду в конкретних комунікативних ситуаціях. Цей підхід сьогодні активно застосовується в літературному аналізі [3; 4; 7; 13; 18], але і в перекладацьких студіях [10; 11], а також в аналізі дискурсів різних жанрів [15; 16; 17; 27; 29; 30]. Вона відображає не лише знання про світ, а й способи його сприйняття, інтерпретації та емоційного переживання. Саме тому перцептивні маркери (слова, вирази чи мовні конструкції, що апелюють до сенсорного досвіду), розглядаються як важливі елементи когнітивних структур, через які мова кодує суб'єктивність, індивідуальне бачення та відчуття.

Такі маркери виконують не лише номінативну чи описову функцію, а й дискурсивну, адже вони формують тональність висловлення, передають емоційне забарвлення тексту, створюють естетичний ефект і дозволяють відтворювати інтенції мовця – тобто його наміри, ставлення та оцінки. Через них текст набуває експресивності, ритму й образності, що особливо помітно у творах, де автор прагне відтворити складну палітру відчуттів і внутрішніх станів персонажів [11, с. 31].

У науковому дискурсі, навпаки, перцептивні маркери зазвичай мінімізуються або цілеспрямовано усуваються, оскільки прагнення до об'єктивності, чіткості й раціональності вимагає нейтралізації суб'єктивного «я». Тут пріоритет надається термінологічній точності, логічній послідовності й формальній структурі викладу, що обмежує можливості для прояву індивідуальної перцептивності.

Зовсім інша ситуація спостерігається у художньому, публіцистичному чи повсякденному мовленні, де перцептивні маркери стають домінантними. Вони відіграють роль своєрідних «сигналів чуттєвості», через які розкривається внутрішній світ людини, її індивідуальна манера сприймання та переживання реальності [32, с. 188]. Завдяки таким маркерам читач або слухач отримує змогу емоційно зануритися у текст, «відчути» його не лише інтелектуально, а й тілесно, на рівні сенсорного досвіду.

Показовим прикладом є роман Шелбі Ван Пелт «Remarkably Bright Creatures» [39], у якому зорові, слухові та тактильні маркери використовуються як засіб створення ефекту внутрішнього бачення – «бачення очима восьминога» [39]. Цей художній прийом стає метафорою емпатії та міжвидового розуміння, адже авторка через синестетичні образи передає відчуття світу істоти, для якої сприйняття не обмежується людськими сенсорними рамками. Отже, перцептивні маркери у творі не лише надають тексту емоційної насиченості, а й розширюють межі комунікації, демонструючи можливість співпереживання та взаєморозуміння між різними формами життя.

Порівняльні дослідження показують, що способи вербалізації перцепції мають культурно зумовлений характер. Наприклад, в англійській мові домінують візуальні маркери (*see, look, watch*), що відповідає візуоцентричній культурі Заходу. У японській, навпаки, важливішими є слухові та контекстуальні ознаки сприймання, адже комунікація орієнтована на гармонію й відчуття. Українська мова демонструє синтетичну модель, у якій сенсорні домени взаємопов'язані, що відбиває цілісне, емоційно забарвлене бачення світу [1, с. 126].

У когнітивній психології та нейролінгвістиці перцептивні маркери розглядаються як інструменти, що активують і підтримують роботу ментальних моделей, концепцію яких розробив Джон Джонсон-Лерд [17, с. 118]. Відповідно до його теорії, ментальні моделі – це внутрішні когнітивні структури, за допомогою яких людина репрезентує у свідомості події, стани чи взаємозв'язки між об'єктами. Вони дозволяють не просто зберігати інформацію, а й оперувати нею – уявляти наслідки дій, передбачати можливі сценарії, будувати умовиводи [7, с. 163]. У цьому процесі перцептивні маркери відіграють роль тригерів чуттєвого досвіду, які перетворюють абстрактні вербальні структури на конкретні образи, наближені до реального сенсорного сприйняття. Саме завдяки їм відбувається візуалізація змісту, коли мова стає не лише інтелектуальним, а й перцептивним інструментом мислення.

Отже, перцептивні маркери є невіддільним компонентом когнітивно-комунікативної системи людини, оскільки вони поєднують у собі сенсорний досвід, ментальне моделювання та мовну репрезентацію світу. Вони виконують роль своєрідного посередника між сприйняттям і мисленням, забезпечуючи перехід від чуттєвих вражень до концептуалізованого знання, яке виражається у мовленні. Саме через перцептивні маркери відбувається інтеграція тілесного досвіду в мовну свідомість, завдяки чому комунікація стає не лише передачею інформації, а й відображенням емоцій, інтенцій та цінностей.

1.2 Перспектива оповідача в літературному дискурсі

Проблема перспективи оповідача належить до ключових у сучасному літературознавстві, наратології та когнітивній поетиці. Вона пов'язана з питаннями суб'єктивності, способів організації оповіді, ролі читача в інтерпретації художнього тексту [21; 23; 24; 27]. Перспектива оповідача визначає, з якої точки зору подаються події, як конструюється простір і час оповіді, які засоби використовуються для відтворення внутрішнього світу персонажів і для формування емоційно-оцінного фону тексту.

У широкому сенсі перспектива оповідача – це спосіб організації художнього дискурсу, який виявляє відношення між оповідачем, героєм і читачем. У вузькому – це система мовних, стилістичних і когнітивних засобів, через які реалізується суб'єктивна точка зору на зображувані події. Саме через перспективу автор спрямовує увагу читача, створює ефект достовірності або навпаки – іронічного дистанціювання. Оповідач і автор не тотожні, проте предметом аналізу часто стає бачення світу автора, яке втілюється в художньому дискурсі через перспективу [8; 2].

Термін «перспектива» (від лат. *perspectiva* – «бачення наскрізь», «зоровий погляд») у літературознавстві походить із живопису, де він позначав спосіб зображення об'єктів у просторі з певної точки спостереження [20, с. 15]. Поза межами образотворчого мистецтва цей термін був успішно адаптований у наратологію, де він метафорично означає спосіб бачення або сприймання оповідачем художньої реальності, що реалізується через мовні засоби та структуру тексту. Перспектива оповідача стає важливим інструментом, який визначає, які події, деталі та внутрішні стани персонажів будуть представлені читачеві і з яким рівнем емоційного залучення чи відстороненості.

Загалом перспектива оповідача є не лише технікою побудови оповіді, а й складним психологічним і когнітивним механізмом, який дозволяє автору моделювати свідомість, світосприйняття і внутрішній досвід персонажів. Саме через неї формується оптична і семантична «лінза», крізь яку читач отримує

уявлення про світ художнього тексту. Вибір певної перспективи визначає, наскільки близьким буде зв'язок між читачем і персонажем, яку інформацію він отримає, які почуття переживатиме. Так, оповідь від першої особи створює ефект безпосередньої причетності: читач стає свідком або навіть учасником подій, ніби «дивиться очима» оповідача, відчуває його думки, сумніви, страхи чи надії.

У когнітивній перспективі оповідач виступає посередником між світом автора і світом читача [21; 25]. Він транслює не лише зміст подій, але й спосіб їхнього сприйняття, відтворює емоційно-сенсорний досвід, який дозволяє читачеві уявно реконструювати художню реальність. В сучасних лінгвістичних розвідках когнітивне модулювання дозволяє зрозуміти окремі аспекти конструювання досвіду через мовлення [28; 31; 33; 34]. Саме через оповідну перспективу відбувається процес «вживання» у світ тексту: читач не просто отримує інформацію, а створює у власній свідомості ментальну модель ситуацій, описаних у творі. Цей процес безпосередньо пов'язаний із функціонуванням перцептивних маркерів – мовних одиниць, що передають зорові, слухові, тактильні, смакові або нюхові враження. Якщо оповідач описує події через призму власних відчуттів, то читач у своїй уяві «бачить», «чує» або «відчуває» те саме, що й герой, і завдяки цьому художній текст набуває глибини, багатовимірності та емоційної насиченості.

Перспектива оповідача також має безпосередній стосунок до ідеологічного рівня твору. Вона визначає, які оцінки і моральні орієнтири буде закладено в текст, як події подаються – нейтрально, критично чи іронічно. Через позицію оповідача автор може приховано або відкрито виявляти власну позицію, впливати на сприйняття персонажів і подій [40, с. 973]. У деяких випадках, особливо в модерністських або постмодерністських текстах, оповідач може бути ненадійним, суперечливим, демонструвати обмежене знання або викривлене бачення реальності.

У сучасному літературознавстві перспектива оповідача часто аналізується через поняття фокалізації, введене Жераром Женеттом.

Фокалізація означає, через чії очі ми сприймаємо події: внутрішня (через героя), зовнішня (з погляду спостерігача) чи нульова (всезнаюча). Такий підхід дозволяє точніше описати, як саме формується оповідна структура і яким чином читач занурюється у текстовий світ. Когнітивні студії додають до цього, що зміна перспективи оповідача впливає на емпатійне залучення читача – від емоційної ідентифікації до аналітичного дистанціювання.

Отже, перспектива оповідача – це не просто технічна характеристика тексту, а складна система взаємодії між мовою, мисленням і сприйняттям. Вона організовує наративний простір, визначає спосіб подання подій, структурує сенсорний досвід і формує ідеологічний контекст. Саме через неї художній текст перетворюється на модель людського сприйняття, у якій переплітаються голоси, емоції та смисли.

Будь-яка мовна конструкція відображає певну позицію спостерігача, адже кожен вибір слів, граматичних форм, стилістичних засобів чи синтаксичних структур несе у собі інформацію про когнітивну та емоційну орієнтацію мовця [37, с. 201]. У наративі ця позиція може бути зміщеною, фрагментованою або, навпаки, домінантною, що впливає на спосіб подання подій і на рівень доступності внутрішнього світу персонажів для читача. Зміщена позиція може проявлятися у неповному або спотвореному представленні подій, коли оповідач обмежує інформацію, надаючи перевагу певним аспектам дії або свідомості героїв. Фрагментована позиція виникає тоді, коли наратив поділяється між різними персонажами або точками спостереження, що створює ефект множинності бачень і дозволяє читачеві порівнювати різні когнітивні й емоційні перспективи [15, с. 31]. Домінантна позиція, навпаки, встановлює контроль над сприйняттям читача, визначає його увагу, формує певне емоційне або ціннісне ставлення до подій, героїв і навіть до самого наратора. У такому контексті перспектива оповідача стає не лише художнім прийомом, що впливає на естетику та стиль твору, а й проявом когнітивної активності автора, спрямованої на створення цілісного,

узгодженого і когнітивно наповненого світу тексту, який можна «прочитати» на рівні свідомості та уяви.

Питання співвідношення понять «перспектива» та «точка зору» є важливим для розуміння функціонування наративу. Ці терміни часто вживаються як синоніми, проте між ними існують суттєві відтінки значення, які впливають на інтерпретацію тексту та методологію аналізу. Точка зору – поняття ширше і багатовимірніше, воно містить не лише когнітивне «бачення», тобто спосіб сприйняття подій та ситуацій, а й оцінку, емоційне ставлення до дій та героїв, ідеологічну позицію оповідача або персонажа. Через точку зору читач може зрозуміти, які моральні, етичні чи соціальні координати діють у творі, які цінності автор сприймає як значущі, і який відтінок емоційного залучення закладено в наративі. Перспектива, навпаки, акцентує структурно-просторовий аспект наративу – вона визначає позицію, з якої відбувається «бачення» події: звідки і як спостерігається дія, наскільки близько чи віддалено подано внутрішній стан персонажів, які сенсорні деталі та часові аспекти оповідаються. Перспектива пов'язана з координатами простору та свідомості спостерігача, тоді як точка зору включає додатковий рівень смислових і ціннісних оцінок.

У будь-якому тексті, незалежно від жанру чи стилю, присутній певний суб'єкт мовлення – той, хто «оповідає» події, формує послідовність подій, відбирає деталі та визначає їхню значущість. Навіть якщо оповідач не названий прямо і не виступає як персонаж, його присутність відчувається через вибір мовних засобів, через структурування тексту та через те, як подаються події, думки й емоції героїв. Через граматичні форми, темпоральну організацію, модальні елементи та оцінну лексику оповідач не лише передає сюжет, а й формує власну суб'єктивну позицію, яка визначає, що буде акцентовано, а що залишено в тіні. Саме ця суб'єктивізація відрізняє бачення світу оповідача від уявного «об'єктивного» наративного порядку, роблячи текст персоналізованим і когнітивно багатосаровим.

Суб'єктивізація в літературному дискурсі реалізується через низку мовних і структурних засобів, які сигналізують про внутрішню позицію оповідача чи персонажа. Лексичні маркери оцінки, такі як *сумно*, *радісно*, *здавалося*, *здається*, дозволяють оповідачу висловити власну емоційну оцінку подій або станів героїв. Модальні слова, зокрема мабуть, очевидно, певно, формують у читача відчуття ймовірності, сумніву або впевненості, що дозволяє модулювати відтінки суб'єктивності та встановлювати комунікативний контакт між мовцем і адресатом. Перцептивні дієслова, такі як бачити, чути, відчувати, сприяють втіленню сенсорного досвіду, створюючи відчуття безпосереднього переживання події або стану. Синтаксичні конструкції, які передають обмежений ракурс сприймання, наприклад, «мені здалося, що він усміхнувся», дозволяють показати внутрішню перспективу певного суб'єкта, фокусуючи увагу на його індивідуальному досвіді та відчуттях.

Комбінація цих елементів формує відчуття, що оповідь ведеться не «з-поза» подій, а зсередини психологічного та емоційного простору персонажа чи оповідача. Така стратегія забезпечує ефект психологічної достовірності, оскільки читач отримує можливість спостерігати світ очима суб'єкта мовлення, розуміти мотиви й емоції героїв, відчувати напругу, тривогу, радість або сум. Суб'єктивізація дозволяє тексту не лише передавати події, а й створювати глибокий емоційний та когнітивний досвід, занурюючи читача у внутрішню реальність персонажів і тим самим роблячи художній наратив більш живим, естетично насиченим і смислово багат шаровим. Вона стає ключовим засобом формування індивідуальної перспективи, через яку читач сприймає світ твору та співвідносить його з власним досвідом і емоційною чуттєвістю.

Отже, перспектива оповідача в літературному дискурсі виступає ключовим інструментом організації наративу, що визначає, з якої точки зору подаються події, як конструюється простір і час оповіді та які деталі внутрішнього світу персонажів потрапляють до читача. Вона реалізується

через систему мовних, стилістичних і когнітивних засобів – фокалізацію, перцептивні маркери, модальні слова та синтаксичні конструкції, які дозволяють показати суб'єктивний досвід персонажів або оповідача. Завдяки цьому читач отримує можливість «бачити», «чути» та «відчувати» події очима суб'єкта мовлення, що створює ефект психологічної достовірності і емоційного залучення. Крім того, перспектива оповідача формує ідеологічний та ціннісний контекст твору, впливає на інтерпретацію подій і характерів персонажів, а також організовує комунікацію між автором і читачем, роблячи художній текст багатовимірним, смислово насиченим та когнітивно цілісним.

1.3 Естетичний ефект та когнітивні підвалини аналізу багатоперспективних наративів

Багатоперспективність у сучасній літературі виступає однією з найхарактерніших рис художнього мислення, що відображає складність і багатовимірність людського досвіду. Вона дозволяє одночасно представляти кілька точок зору, різні способи бачення та інтерпретації подій, тим самим створюючи відчуття поліфонічності та багатогранності світу твору. Такий наратив відкриває можливість показати множинність істини, зіткнення позицій і варіативність сприйняття, що сприяє формуванню глибини, напруги та емоційного резонансу у читача. У гуманітарних дослідженнях аналіз багатоперспективних текстів потребує поєднання естетичного та когнітивного підходів, оскільки лише через взаємодію художніх форм і когнітивних механізмів можна зрозуміти, як саме читач сприймає та осмислює складну структуру наративу.

Під багатоперспективністю в літературі зазвичай розуміють спосіб побудови наративу, в якому події, персонажі або ситуації подаються з кількох позицій – різних оповідачів, персонажів або навіть із контрастних часових і просторових точок зору. У багатоперспективному наративі відбувається розщеплення оповідацької свідомості, взаємодія кількох фокусів сприйняття,

що дозволяє створити ефект глибини та неоднозначності, відтворюючи поліфонічну структуру людського сприйняття, де істина завжди відносна й контекстуальна.

Когнітивна лінгвістика розглядає багатоперспективність як механізм ментального моделювання світу [5, с. 77]. Свідомість людини здатна одночасно утримувати кілька варіантів інтерпретації подій, що відображає принцип множинного мапування. Під час сприйняття багатоперспективного тексту читач активує кілька ментальних просторів, які моделюють різні ситуації, погляди або позиції учасників комунікації. Одночасна робота з кількома когнітивними «вікнами» змушує читача встановлювати зв'язки між ними, порівнювати й інтегрувати інформацію. Така когнітивна діяльність створює ефект інтелектуальної напруги, який має естетичний вимір: він стимулює рефлексію, розвиток емпатії та критичне мислення, дозволяючи читачеві бачити світ очима інших і будувати альтернативні точки зору.

Когнітивні механізми формування наративної перспективи включають кілька основних процесів. Фокусування уваги визначає, на яких об'єктах або подіях концентрується сприйняття, тоді як фреймування створює контекст, у межах якого подія набуває значення. Візуалізація допомагає формувати у свідомості читача образ ситуації через мовні засоби, а ментальна симуляція відтворює дії, емоції та почуття персонажів. Перспективне переключення забезпечує зміну когнітивного центру від одного суб'єкта сприймання до іншого, що дозволяє читачеві переміщатися між різними когнітивними точками та повніше розуміти складність художнього світу. Завдяки таким процесам багатоперспективний наратив здатен відтворювати досвід сприйняття реальності у всій його багатовимірності, одночасно естетично захоплюючи та когнітивно стимулюючи читача.

Естетичний ефект багатоперспективного наративу проявляється в здатності художнього тексту створювати когнітивну багатозначність, коли жодна точка зору не претендує на абсолютну істину [26, с. 181]. У такому наративі виникає постійна взаємодія різних позицій, що стимулює читача до

активного осмислення, порівняння та співпереживання. Багатоперспективність дозволяє тексту поєднувати кілька рівноправних голосів, створюючи ефект поліфонії, де жоден із них не домінує над іншими, а суперечливі позиції утворюють когнітивну напругу, змушуючи читача одночасно утримувати й порівнювати різні версії подій. Це сприяє розвитку емпатії, адже читач отримує можливість відчувати досвід іншого персонажа через мовну реконструкцію його свідомості, а також формує ефект іронії, коли протиставлення точок зору створює певну дистанцію між оповідачем і читачем, підсилюючи рефлексивність сприйняття. Загалом усе це формує естетику неоднозначності, характерну для модерністського та постмодерністського письма, а також для когнітивно орієнтованої прози ХХ–ХХІ століть.

Дослідники виділяють різні типи багатоперспективності залежно від способу організації наративу. Поліфонічна багатоперспективність передбачає, що кожен персонаж має власний голос і світогляд. Темпоральна багатоперспективність відображає події з різних часових точок, наприклад, із минулого й майбутнього, тоді як просторова – показує одну й ту саму подію з різних місць або позицій спостереження. Психологічна багатоперспективність відображає різні емоційні або когнітивні стани персонажів, що формує альтернативні версії подій, а інтермедіальна – поєднує різні типи дискурсу, такі як листи, щоденники, хроніки або монологи, створюючи ефект фрагментарності та поліфонії [13, с. 37]. Усі ці форми сприяють формуванню мозаїчної реальності, де кожен фрагмент лише частково відображає загальну картину, залишаючи читачеві простір для домислення та інтерпретації.

Реалізація багатоперспективності в художньому тексті відбувається через складну систему мовних і наративних засобів. Зміна оповідача, чергування голосів від першої до третьої особи, використання внутрішнього монологу та «потoku свідомості» дозволяють відтворити різні точки зору без втрати єдності наративу. Вільна непряма мова, що поєднує авторський і персонажний дискурс, а також лексичні маркери суб'єктивності, такі як

«здавалося», «ніби», «мабуть», передають індивідуальне сприйняття подій. Синтаксичні розриви, парцеляція, інверсії й метафоричні структури допомагають передати зміну фокуса сприймання, поєднуючи різні сенсорні й когнітивні домени. З когнітивної точки зору, ці засоби свідчать про те, що багатоперспективність є не лише формальною характеристикою тексту, а й проявом багатовимірності мислення людини.

У багатоперспективному наративі читач перестає бути пасивним споживачем інформації та стає активним реконструктором смислів. Концепція «естетики рецепції» Вольфганга Ізера підкреслює, що текст містить «прогалини», які читач має заповнити, інтегруючи суперечливі точки зору [12, с. 20]. З когнітивної перспективи, читач моделює в свідомості кілька можливих сценаріїв подій, застосовуючи механізми ментальної симуляції та теорії розуму, що дозволяє уявляти психічний стан іншого. Завдяки цьому багатоперспективність значно підвищує емпатійний потенціал літератури: вона формує здатність бачити світ очима інших, сприймати інакшість як природну складову людського досвіду та активізує процеси критичного й рефлексивного осмислення художнього тексту. У такий спосіб читач не лише переживає події разом із персонажами, а й формує власне розуміння складної, багатовимірної реальності, яку відображає твір.

Варто зазначити, що багатоперспективний наратив формує унікальний когнітивно-естетичний досвід, поєднуючи аналітичне мислення з глибоким емоційним переживанням. Читач у процесі сприйняття таких текстів змушений постійно зіставляти суперечливі версії подій, аналізувати позиції різних персонажів та оповідачів, порівнювати їхні світогляди і цінності [3, с. 9]. Водночас кожна з цих перспектив несе власну етичну й афективну складову, що активізує емпатійні реакції, дозволяючи переживати досвід персонажів у повній його складності. Саме ця подвійність (поєднання когнітивної активності з емоційним залученням) лежить в основі естетичного ефекту багатоперспективності, оскільки читач не просто розуміє, а й відчуває, інтегруючи різні точки зору у власній свідомості.

Згідно з когнітивною моделлю Дж. Тернера, процес «блендингу», або змішування ментальних просторів, стає ключовим у формуванні художньої насолоди [38]. Коли читач успішно поєднує в уяві різні перспективи, виникає відчуття синтетичної цілісності світу, у якій різні голоси співіснують у гармонії, навіть якщо вони суперечать один одному. Така інтеграція дозволяє не лише збагатити розуміння тексту, а й пережити його на емоційному рівні, відчуваючи як інтелектуальну напругу, так і естетичне задоволення.

У посткласичній і постмодерній культурі багатоперспективність набуває статусу парадигми мислення. Вона відображає недовіру до єдиної, абсолютної істини та визнання суб'єктивності як універсального принципу пізнання. Сучасна людина сприймає світ через численні канали інформації, медіа та інтерпретації, що формує фрагментарне та багатовекторне бачення реальності. Багатоперспективний наратив у такому контексті виступає як когнітивне відображення сучасного досвіду, де істина не є фіксованою категорією, а постає в процесі діалогу між різними точками зору, у якому читач стає активним учасником конструювання сенсу.

Естетичний ефект багатоперспективного наративу полягає у створенні багатоголосного простору, де різні світогляди, емоційні й когнітивні позиції взаємодіють, формуючи глибину і багатовимірність художнього тексту. З точки зору когнітивної науки, ця складність сприйняття забезпечується універсальними ментальними механізмами, такими як фокусування уваги, фреймування, ментальна симуляція та інтеграція різних ментальних просторів [38]. Саме ці процеси дозволяють читачеві одночасно утримувати суперечливі точки зору, реконструювати внутрішній світ персонажів і відчувати їхній досвід, що зумовлює формування інтелектуальної активності та емоційної залученості.

Отже, сприйняття багатоперспективного тексту стає процесом когнітивно-емоційної взаємодії, у якому читач не лише декодує інформацію, а й відтворює ментальні позиції оповідачів, занурюється у досвід персонажів та переживає художній катарсис. Аналіз таких наративів на перетині естетики та

когнітивістики дає змогу глибше зрозуміти природу літературного сприйняття як комплексного процесу мислення, уяви та співпереживання, що сприяє формуванню духовної цілісності людини в умовах множинності та складності сучасного світу.

1.4 Стилістичні особливості роману Ш. Ван Пелт «Напрочуд кмітливі створіння»

Роман Шелбі Ван Пелт «Напрочуд кмітливі створіння» («Remarkably Bright Creatures») (2022) [39] став помітним явищем у сучасній англійській прозі завдяки своєму незвичному поєднанню реалізму, елементів притчевості, емпатичного гумору та філософського осмислення людського існування. Авторка створила текст, у якому ліризм і повсякденність поєднуються з екзистенційною глибиною, а антропоцентрична оповідь співіснує з наративом, що ведеться від імені восьминога [39].

Саме ця мультиперспективність і своєрідна мовна поетика зумовлюють оригінальність стилістичної системи твору. Вона виявляється у способах організації наративу, доборі мовних засобів, ритміці фраз, у структурі діалогів, образній системі та синтаксичній мелодиці оповіді. Роман Ван Пелт можна розглядати як приклад постмодерної прози, що поєднує гуманістичну традицію з когнітивно-емпатійним письмом, у центрі якого – проблема сприйняття, пам'яті, втрати й взаєморозуміння.

Стиль Шелбі Ван Пелт вирізняється поєднанням психологічної точності, побутового реалізму та філософської метафоричності. Авторка створює текст, у якому мова виступає не просто засобом зображення, а способом осмислення світу. Її письму властиві такі риси:

Варто наголосити на тому, що стиль роману Ван Пелт вирізняється кількома ключовими особливостями, які разом формують його унікальну художню виразність. Перш за все, авторка прагне до економності й водночас емоційної насиченості: він уникає зайвих описів і надмірної деталізації,

натомість використовує короткі, лаконічні речення, які створюють відчуття природності, широти й безпосередності. Такий підхід дозволяє читачеві швидко зануритися у текст, не відволікаючись на надмірні епічні описання, і водночас підсилює емоційний ефект кожної сцени.

Особливе місце в стилі роману займає психологічна деталізація: внутрішній стан героїв розкривається через дрібні побутові дії, жести, фрагменти спогадів і переживань, що робить персонажів живими й достовірними [14, с. 49]. Цей метод дозволяє читачеві спостерігати за думками й емоціями персонажів непрямо, відчуваючи їхню мотивацію й психологічну глибину. Крім того, авторка активно використовує синестезійну образність – поєднання зорових, слухових, тактильних та інших сенсорних вражень, що створює ефект емоційного занурення, дозволяючи читачеві одночасно «бачити», «чути» і «відчувати» події твору.

Важливою рисою є також м'яка іронія та емпатійний гумор, які пом'якшують трагічні мотиви самотності, втрати та смерті, роблячи сприйняття тексту легшим, але не менш глибоким. Завдяки цьому роман поєднує реалістичну глибину з емоційною доступністю, формуючи ефект співпереживання й емпатії, тобто читач не просто стежить за подіями, а переживає їх разом із персонажами.

Двоплановість оповіді є ще однією важливою характеристикою стилістики роману. Події постають через чергування двох наративних голосів: Марселлуса – восьминога, який веде власну внутрішню розповідь, та Тови Саллівен – літньої жінки, працівниці акваріуму. Ця структура дозволяє одночасно бачити події з двох різних перспектив. Така взаємодія голосів створює багатоплановість сприйняття, поглиблює психологічний портрет персонажів і надає тексту особливого емпатійного забарвлення, що робить роман Ван Пелт емпатійно-реалістичним, тобто здатним викликати у читача глибокі почуття через простоту мовлення та глибину змісту.

Загалом структура роману Ван Пелт створює багатоперспективний простір, де кожен наративний голос не лише відображає власну точку зору, а

й вступає у діалог із іншим, формуючи стилістичний контраст між двома мовними світами. Оповідь від імені восьминога вирізняється особливою філософічністю, лаконізмом та метафоричною насиченістю, що дозволяє авторам через внутрішній монолог тварини передавати не лише спостереження за навколишнім світом, а й глибокі роздуми про людську природу. Вислови на кшталт «*The humans never notice the small things. They think they see, but their eyes are too slow*» [39] відображають поєднання іронії, скепсису та сумної мудрості, де кожне спостереження восьминога стає дзеркалом людських недоліків і обмеженості сприйняття.

Натомість розділи, що передаються від імені Тови, характеризуються більш традиційною оповіддю, зберігаючи щоденникову інтонацію та використовуючи детальну побутову лексику й синтаксичну простоту. Її мова відображає внутрішній спокій, самодисципліну й практичний порядок, одночасно виявляючи прихований біль, самотність і внутрішні конфлікти. Таке чергування двох голосів створює унікальну стилістичну поліфонію, де «людський» і «нелюдський» погляди співіснують і взаємно висвітлюють один одного, підкреслюючи різні способи сприйняття реальності та досвіду.

На лексичному рівні роман демонструє поєднання простої побутової мови з витонченою поетичною образністю. Авторка уникає складних метафоричних конструкцій, натомість застосовує короткі, але емоційно насичені порівняння, які набувають значущості через контекст і взаємодію з іншими елементами тексту. Наприклад, опис рухів восьминога через метафори, пов'язані з рідиною, світлом і кольором – «*Water is my skin; I feel the world ripple through me*» [39] створює відчуття «плинного» світу, де межі між суб'єктом і середовищем стають розмитими, а досвід героя набуває універсального символічного значення.

Важливою рисою лексичного складу роману є наявність сенсорної домінанти. Авторка часто використовує дієслова, що позначають відчуття: *to see, to feel, to sense, to remember, to touch*. Загалом це підкреслює сприйняттеву природу наративу, спрямовану на те, щоб читач не лише декодував події, а й

активно переживав їх через власне сенсорне сприйняття, що наближає стиль твору до когнітивно-психологічної традиції письма.

Повторюваність мотивів (*light, sea, loss, silence*) додає тексту ритмічної симетрії та підсилює його емоційне звучання [39]. Кожен із цих мотивів набуває символічного значення, формуючи циклічну структуру, що допомагає читачеві відчувати постійний рух між спогадом, реальністю та внутрішнім світом персонажів. Завдяки такому поєднанню лексичних, синтаксичних і семантичних засобів роман Ван Пелт набуває глибини, багатовимірності та особливої естетичної цілісності, де кожне слово та деталь підсилюють психологічну й емоційну насиченість тексту.

Стиль роману Ван Пелт відзначається особливою синтаксичною виразністю, яка передає психологічний і емоційний стан персонажів через простоту й лаконізм мовлення. Синтаксис твору залишається простим, проте надзвичайно ефективним у створенні атмосфери, що дозволяє читачеві безпосередньо відчувати ритм сприйняття героїв. Короткі речення передають фрагментарність сприйняття світу, еліптичні конструкції формують ефект внутрішнього мовлення, а повтори й паралельні структури підкреслюють медитативність тексту. Ритмічна інтонація та своєрідна пауза в побудові речень наближають прозу до поезії, надаючи їй мелодійності та підкреслюючи психологічний стан героїв. У розділах, що ведуться від імені Тови, часто трапляються речення, побудовані за принципом внутрішнього діалогу: *She stops. Thinks of her son. Not today, she tells herself. Not again.* Така побудова створює відчуття дихання, пауз і внутрішніх зупинок, передаючи емоційний стан героїні краще за будь-які описові епітети.

Система художніх тропів у романі базується насамперед на метафорі, символі та персоніфікації. Морська метафорика є провідною, вона відображає як зовнішній простір подій, так і внутрішній світ персонажів. Море постає одночасно символом життя, пам'яті та втрати: *The sea never forgets.* Тут поєднується конкретне й абстрактне, фізичне та метафізичне, що є характерною рисою поезії Ван Пелт. Значну роль відіграє

антропоморфізація восьминога, який мислить, аналізує, відчуває іронію, розпізнає людські слабкості. У творі також присутні контрасти, оксюмори та повторювані мотиви світла, які стають символом просвітлення, усвідомлення та внутрішнього катарсису. Світло як природне і внутрішнє стає стилістичною домінантою роману, підкреслюючи ключові моменти психологічного та емоційного розвитку персонажів.

З позицій когнітивної лінгвістики стиль роману можна описати як перцептивно орієнтований. Мова відтворює процеси сприйняття, а не лише результати пізнання. Авторка активно використовує перцептивні маркери – дієслова відчуттів, такі як *to see, to hear, to notice, to feel*, а також епітети, що позначають сенсорні характеристики, наприклад *soft, dim, cold, tender*. Завдяки цьому створюється ефект присутності, читач буквально «бачить очима» персонажів, а одночасно виникає когнітивна емпатія – здатність розуміти внутрішній стан іншої істоти, навіть якщо це істота іншого виду. Крім того, стиль Ван Пелт спирається на концептуальні метафори, які дозволяють осмислювати абстрактні поняття через тілесний досвід.

Діалоги у романі вирізняються природністю й психологічною достовірністю. Їхня еліптична побудова, повтори, звуконаслідування імітують живе мовлення. Вони виконують кілька функцій одночасно: створюють ефект емоційної розрядки після більш напружених або драматичних епізодів; підкреслюють духовну близькість героїв; через лаконічну іронію та простоту мови виявляють психологічну інтимність персонажів.

Наприклад, Това звертається до риб і крабів, використовуючи лагідну, ненав'язливу мову (*'Good evening, dears.'* *The Japanese crabs are next. 'Hello, lovelies.* [39]). Короткі речення передають спокій, ритуалізовану послідовність дій і водночас емпатію до оточення, навіть якщо це не люди. М'яка доброзичливість цих реплік підкреслює внутрішню чуттєвість героїні і створює теплий емоційний фон, який протиставляється сумним або складним подіям у сюжеті. Без надлишку слів передається психологічна інтимність героїв і глибина їхніх переживань. Читач відчуває, що восьминіг у романі стає

не просто частиною середовища, а співрозмовником і свідком внутрішнього світу Тови.

Внутрішнє мовлення Тови та восьминога має різні ритми і стилі. Това часто думає більш лінійно, буденно, з елементами щоденникової інтонації, тоді як восьминіг висловлює свої спостереження афористично, лаконічно й філософічно. Попри відмінності, об'єднуючим мотивом є уважне, щире спостереження світу – герої бачать життя з болючою чесністю і через це читач відчуває глибоку когнітивну та емоційну близькість до персонажів.

Особливої уваги також заслуговує поєднання реалізму і символізму. Побутові сцени (прибирання акваріуму, покупки, розмови з відвідувачами) переплітаються з метафоричними образами, де буденне набуває філософського сенсу. Такий прийом створює ефект подвійного плану: читач сприймає події одночасно на рівні конкретного сюжету і метафоричного підтексту. Саме ця «подвійна оптика» стилю дозволяє бачити в малому велике, у звичайному – універсальне. Роман не містить прямих моралізаторських висновків, проте його стилістика спонукає до рефлексії, змушує замислитися над темами самотності, співчуття, взаєморозуміння та емпатії як центральних цінностей сучасного світу.

Отже, стилістика роману Шелбі Ван Пелт «Remarkably Bright Creatures» вирізняється глибиною та багатовимірністю, поєднуючи психологічну точність, побутовий реалізм і філософську образність. Авторка створює унікальний художній простір завдяки мультиперспективності оповіді, де голоси Тови та восьминога взаємодіють, контрастують і взаємно підсвічують різні способи сприйняття світу. Лексичні та синтаксичні засоби, зокрема сенсорна домінанта, еліптичні конструкції, короткі речення та повтори, формують ефект присутності й когнітивної емпатії, дозволяючи читачеві не просто стежити за подіями, а переживати їх разом із персонажами.

Висновки за розділом 1

Перцептивні маркери виступають важливим елементом когнітивно-комунікативної системи мови, оскільки вони поєднують сенсорний досвід, ментальне моделювання та мовну репрезентацію світу. Через них відбувається вербалізація відчуттів, емоцій та суб'єктивного сприйняття, що дозволяє читачеві «бачити», «чути» та «відчувати» події очима оповідача або персонажа. Перцептивні маркери формують образність і експресивність тексту, передають тональність висловлювання, забезпечують психологічну достовірність та емоційне занурення в сюжет, а також сприяють інтеграції тілесного досвіду в когнітивні структури мовлення. Їхнє використання у художньому, публіцистичному чи повсякденному дискурсі робить мову засобом відтворення складної палітри відчуттів і внутрішніх станів людини.

Перспектива оповідача в літературному дискурсі виступає ключовим механізмом організації наративу, визначаючи точку зору, з якої подаються події, а також рівень доступності внутрішнього світу персонажів для читача. Через фокалізацію, перцептивні маркери, модальні слова та синтаксичні конструкції реалізується суб'єктивний досвід суб'єкта мовлення, що забезпечує ефект психологічної достовірності та емоційного залучення. Крім того, перспектива оповідача формує ідеологічний та ціннісний контекст твору, впливає на інтерпретацію подій і характерів персонажів і сприяє створенню багатовимірного, когнітивно цілісного текстового світу, де переплітаються мова, мислення і сприйняття.

Роман Шелбі Ван Пелт «*Remarkably Bright Creatures*» (2022 р.) став помітним явищем у сучасній англомовній прозі завдяки своєму незвичному поєднанню реалізму, елементів притчевості, емпатичного гумору та філософського осмислення людського існування. Авторка створила текст, у якому ліризм і повсякденність поєднуються з екзистенційною глибиною, а антропоцентрична оповідь співіснує з наративом, що ведеться від імені восьминога.

Саме ця мультиперспективність і своєрідна мовна поетика зумовлюють оригінальність стилістичної системи твору. Вона виявляється у способах організації наративу, доборі мовних засобів, ритміці фраз, у структурі діалогів, образній системі та синтаксичній мелодиці оповіді. Роман Ван Пелт можна розглядати як приклад постмодерної прози, що поєднує гуманістичну традицію з когнітивно-емпатійним письмом, у центрі якого – проблема сприйняття, пам'яті, втрати й взаєморозуміння.

Роман Шелбі Ван Пелт *«Remarkably Bright Creatures»* є яскравим прикладом постмодерного багатоперспективного наративу, де взаємодіють різні фокалізатори, зокрема антропоморфні та неантропоморфні свідомості. Особливу увагу авторка приділяє сенсорному досвіду персонажів, що стає засобом вираження їхньої індивідуальної та когнітивної «іншості». Через систему лексико-семантичних, граматичних та стилістичних засобів письменниця створює складну структуру сприймання, у якій поєднуються зорові, слухові, тактильні, нюхові та емоційно-оцінні компоненти. Саме ці елементи формують перцептивну палітру наративу, визначаючи його психологічну достовірність і художню цілісність.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПЕРЦЕПТИВНИХ МАРКЕРІВ У РОМАНІ Ш. ВАН ПЕЛТ «НАПРОЧУД КМІТЛИВІ СТВОРІННЯ»

2.1 Лексико-семантичний аналіз маркерів перцепції у романі

У сучасній когнітивній лінгвістиці поняття перцептивного маркера розглядається як ключова мовна одиниця, що експлікує не лише результат сенсорного сприймання, а й сам процес його виникнення та усвідомлення. Це означає, що через такі маркери мова відтворює, як індивід бачить, чує, відчуває, нюхає чи смакує світ навколо себе, надаючи тексту суб'єктивного відтінку та дозволяючи читачеві «проживати» досвід персонажа безпосередньо. Перцептивні маркери проявляються на різних рівнях мови. Лексичний рівень включає дієслова, прикметники та іменники, які прямо описують сенсорні дії або стани (*to see, bright, smell*). Синтаксичний рівень – це конструкції з дієсловами відчуттів або структуровані фрази, що фокусують увагу на переживанні (*She felt the cold breeze brush her skin*). Прагматичний рівень проявляється через інтенціональні маркери фокалізації, які вказують на точку спостереження або суб'єктивний досвід персонажа (*It seemed to her, She noticed that*).

Згідно з сучасною класифікацією, основні сенсорні типи, які перцептивні маркери відтворюють у мові, включають зір, слух, дотик, смак і нюх. Відповідно, маркери перцепції поділяються на кілька груп. Візуальні маркери (*to see, to look, bright, light, color, shadow, shine*) описують візуальні враження та здатні передавати як реалістичні деталі, так і символічні образи світла та тіні. Аудіальні маркери (*to hear, to listen, sound, whisper, noise*) дозволяють передати не тільки фізичні звуки, а й внутрішні реакції персонажів на них, створюючи ефект присутності та інтеграції слухового досвіду у сприйняття світу. Тактильні маркери (*to feel, soft, cold, touch, warm*)

відображають фізичні відчуття, температуру, текстуру та надають оповіді тілесності й емоційної насиченості. Ольфакторні маркери (*smell, scent, perfume, salty air*) передають запахи та ароматичні характеристики середовища, що можуть викликати пам'яттєві асоціації та емоційні реакції. Густавні маркери (*taste, sweet, bitter, salt, flavor*) дають змогу описати смакові відчуття, які часто виступають носіями культурних або символічних сенсів.

Сучасна англomовна проза активно використовує синестетичні маркери, коли властивості одного сенсорного відчуття переносяться на інше. Наприклад, *a warm color* чи *a sweet voice* поєднують тактильні та візуальні або аудіальні враження, створюючи цілісне сенсорне сприйняття світу. Синестезія в тексті не лише прикрашає мову, а й посилює емоційне занурення, дозволяючи читачеві «відчути» досвід персонажа на кількох рівнях одночасно. Такий перехід між сенсорними доменами відображає когнітивну єдність людського сприйняття, коли різні відчуття взаємодіють, доповнюють одне одного та формують комплексний образ світу.

У літературному контексті перцептивні маркери виконують низку важливих функцій. Вони дозволяють створювати психологічний портрет персонажа через його сенсорний досвід, передавати атмосферу сцени, підсилювати емоційний ефект та встановлювати когнітивний контакт між читачем і текстом. Зокрема в сучасній прозі, такій як роман Ш. Ван Пелт «*Remarkably Bright Creatures*» [39], активне використання перцептивних маркерів сприяє емпатійному зануренню, дозволяючи читачеві «бачити, чути і відчувати» світ очима героїв, а також відчувати їхні внутрішні переживання через тілесні й сенсорні образи.

У романі Ш. Ван Пелт перцептивні маркери продовжують виконувати подвійну функцію – вони одночасно конструюють зорову картину і відображають внутрішній стан персонажів. У наведеному фрагменті сцена з восьминомом показує, як це працює на рівні візуального сприйняття Тови: її погляд фокусується на «*sliver of orange behind the rock*», «*a girl's ponytail sticking up behind the sofa, or a socked foot peeking out from under the bed*» [39].

Ці зорові маркери (*sliver, peeking, sticking up*) не лише описують те, що вона бачить, а й передають її психологічну позицію – спостережливість, терпіння, турботу, а також легку іронію. Час очікування і спостереження за восьминогом («*She steps back and waits; the giant Pacific octopus doesn't move*») демонструють емоційну реакцію героїні: вона визнає власне нетерпляче ставлення суспільства, водночас проявляючи емпатію й розуміння чужого стану.

У цьому епізоді візуальні перцептивні маркери водночас стають символом емоційної близькості Тови до Марселлуса: її спостереження за дрібними рухами, за прихованим кольором тіла восьминога («*The orange arm twitches, but his body remains tucked away*» [39]) виявляють чутливість і здатність помічати невидимі дрібниці, що відображають його «внутрішню поведінку» і стан. Таким чином, зорові маркери пов'язують зовнішнє сприйняття з внутрішнім емоційним досвідом, створюючи когнітивно-емоційну взаємодію між героїнею та середовищем.

Візуальні маркери у романі Ш. Ван Пелт «*Remarkably Bright Creatures*» займають центральне місце у перцептивній структурі тексту, оскільки саме через зорові враження авторка передає не лише зовнішній світ, а й внутрішні стани персонажів. Світло і колір у романі функціонують як носії емоцій і символічних значень: світло часто асоціюється з ясністю, прозорістю, надією або просвітленням, тоді як темні відтінки й тіні можуть передавати сум, втрату або внутрішню напруженість. Колір, у свою чергу, виступає засобом психологічної характеристики об'єктів і середовища; він не лише описує фізичні ознаки, а й відображає емоційний фон сцени та переживання героїв.

Дієслова бачення (*see, look, watch, notice, observe*) у романі реалізують різні рівні когнітивного та емоційного сприйняття. Дієслово *see* передає базовий акт сприймання, «мимовільне» спостереження за світом. *Look* передає цілеспрямовану увагу персонажа, фокус на об'єкті сприйняття. *Observe* містить аналітичний компонент, коли герої не просто бачать, а намагаються зрозуміти поведінку чи сутність предмета чи істоти. *Notice* відображає момент

усвідомлення чогось нового або раніше непоміченого, часто супроводжується емоційною реакцією чи оцінкою. Через комбінацію цих дієслів читач бачить різні рівні залучення персонажів у світ, що їх оточує.

Прикладом є речення: «*She looked at the aquarium window, where light flickered like memories*» [39]. Тут дія *looked* підкреслює свідоме спостереження Тови за акваріумом, її емоційну концентрацію на дрібних деталях, які викликають спогади. Водночас метафора «*light flickered like memories*» інтегрує зорове сприйняття з психічним станом персонажа, підкреслюючи зв'язок між світлом, кольором і пам'яттю. Світло стає не просто фізичною характеристикою сцени, а маркером внутрішнього переживання – хвилювання, ніжності або меланхолії.

Крім дієслів, у романі широко використовуються прикметники та іменники, пов'язані зі світлом і кольором: *bright, dim, glowing, shadow, silver, orange*. Вони дозволяють створити ефект багатоплановості сприйняття: читач бачить світ не лише очима персонажів, а й через їхні емоційні реакції. Наприклад, «*orange arm twitches*» описує рух восьминога через колір, одночасно передаючи його фізичну присутність і характер спостереження.

Семантичне поле світла у романі включає такі лексеми, як *bright, glow, dim, shimmer, flicker, reflection, shadow*. Їхня повторюваність формує мотив «просвітлення», який символізує пізнання, прийняття втрати та відновлення внутрішньої гармонії. Це реалізація когнітивної метафори «світло – розуміння», характерної для гуманістичної традиції письма Ван Пелт, де фізичні характеристики світла корелюють із психологічними та моральними станами персонажів.

Зорові маркери водночас виконують емоційну функцію. Наприклад, *bright* передає надію, спокій і внутрішню ясність; *dim* символізує смуток, занепад чи пригніченість; *shimmer* позначає тривогу, неспокій або мінливість емоцій. Через такі маркери читач відчуває емоційний стан героїв, не потребуючи прямого опису їхніх почуттів.

Аудіальні маркери у романі Ван Пелт виконують подвійну функцію – вони не лише передають сприймання звуків, а й репрезентують психологічний стан персонажів, їхню емоційну реакцію на події. У наведеному фрагменті, де Това виявляє восьминога, звук і рух створюють відчуття присутності та тривоги: «*The creature strains harder and the cord binds tighter, his flesh bulging between each loop*» [39]. Тут акцент на слухових і тактильних відчуттях: шурхіт, напруга, скрегіт, які Това сприймає через свою увагу до деталей, стають маркерами її занепокоєння та обережності.

У лексико-семантичному полі аудіальних маркерів цього епізоду можна виділити дієслова та іменники, що передають звук і тілесну взаємодію: *heaves, strains, bulging, pulls*. Ці маркери поєднують аудіальні й тактильні відчуття, створюючи синестезійний ефект: звук руху восьминога «чуттєво відчутний», набуває ваги й сили.

Для Тоби звук і рух восьминога стають знаком уваги та обережності, відображають її здатність емпатійно реагувати на оточення. Водночас, як і у випадках інших аудіальних маркерів у романі, вони виконують когнітивну функцію: спостереження за звуками і рухами істоти допомагає їй орієнтуватися у просторі, приймати рішення і оцінювати ситуацію. Метафора «звук – дотик до світу» тут реалізується через тілесне сприйняття: Това буквально відчуває напруження й рух восьминога, що дозволяє їй реагувати адекватно й водночас створює у читача ефект присутності.

Отже, аудіальні маркери у цьому фрагменті підкреслюють емоційну інтенсивність сцени, показують психологічний стан героїні і водночас формують когнітивно-сенсорний досвід читача, поєднуючи слух, дотик і увагу до деталей у єдину перцептивну структуру.

Тактильні маркери у романі Ш. Ван Пелт набувають особливої значущості як один із ключових засобів передачі емоційного та психологічного стану персонажів. Вони поєднують фізичну присутність і внутрішнє переживання, створюючи у читача відчуття безпосередньої участі в подіях

Початковий стан Тови описаний через фізичні відчуття її власного тіла: «*Determined, Tova creeps closer, trying to steady her shaking hands* [39]». Цей фрагмент показує напруження і страх, водночас передає ритуалізовану обережність – Това намагається підготувати себе до контакту з восьминогом, контролюючи власні рухи. Дотик і тілесна взаємодія тут є способом активного включення в подію, а не просто пасивного спостереження. Водночас ця фізична обережність передає емоційну чутливість героїні, її уважність і готовність реагувати на будь-яку зміну в поведінці істоти.

Особливо яскраво проявляється тактильна взаємодія, коли восьминіг обережно охоплює Тову своїм щупальцем:

(1) *Like a tawny snake, one of his arms slithers toward her. In seconds, it winds around her forearm, then twists around her elbow and bicep like a maypole ribbon. She can feel each individual sucker clinging to her* [39].

Тут тактильні маркери – *feel, clinging* – передають не лише фізичне відчуття контакту, а й складну емоційну реакцію: від страху та несподіванки до поступового прийняття і довіри. Детальне описання дотику окремих присосок восьминога створює ефект максимальної тілесної присутності, завдяки чому читач відчуває пульсацію і вагу взаємодії. Загалом це формує так звану «сенсорну емпатію», коли фізичні переживання героя резонують із тілесними відчуттями читача.

Рухи восьминога супроводжуються дзеркальними реакціями Тови:

(2) *As she yanks the plug, the octopus flinches backward. Tova flinches, too* [39].

Така паралельна тілесна реакція підкреслює ефект емпатійного резонансу: читач усвідомлює, що взаємодія з восьминогом не обмежується спостереженням, а включає обмін фізичними та емоційними сигналами. Через цей дотик проявляється психологічна відкритість обох персонажів: восьминіг демонструє довіру та цікавість, а Това – готовність допомогти й обережно взаємодіяти, не завдаючи шкоди.

У когнітивно-психологічному аспекті дотик у цьому епізоді функціонує як спосіб пізнання світу і взаєморозуміння. Для Тови він дозволяє встановити контроль над ситуацією, зменшити страх і водночас відчувати присутність іншого розумного суб'єкта. Для восьминого дотик – це основний сенсорний канал, за допомогою якого він сприймає простір, ритм рухів і взаємодію з людиною. Метафора «дотик – пізнання» стає очевидною: фізичне дотикання передає не лише тактильну інформацію, а й внутрішній стан, реакції, наміри і навіть «емоційну мову» істоти.

Крім когнітивної функції, тактильні маркери виконують і етичну та соціальну роль. Взаємний фізичний контакт стає символом близькості, довіри та взаєморозуміння, підкреслюючи емпатійний аспект стилю Ван Пелт. Через опис взаємодії Тови з восьминогом читач сприймає контакт як акт турботи, уважності та прихильності, що робить текст не лише описовим, а й морально-емоційно насиченим.

Ольфакторні та густавні маркери у романі Ш. Ван Пелт мають особливу вагу, оскільки вони не просто описують фізичні властивості середовища, а стають каналом для передачі емоційного досвіду персонажів. На відміну від зорових або тактильних маркерів, які частіше фокусуються на безпосередньому сприйнятті світу, запахи та смаки несуть у собі символічне і асоціативне навантаження. У романі вони виступають своєрідними «тригерами пам'яті», які можуть миттєво повернути героя до минулих подій або нагадати про близьких людей. Тобто ольфакторна і густавна модальності є не тільки сенсорними, а й когнітивними: вони пов'язують фізичне відчуття з внутрішнім світом персонажа, з його емоціями, думками та спогадами.

У фрагменті, де Това миє підлогу, запах виступає як один із ключових елементів її сприйняття:

(3) *Vinegar with a hint of lemon tinges the air, wafting up from the wet tile. So much better than the dreadful solution they'd been using when Tova first started, bright green junk that singed her nostrils* [39].

Тут запах оцту з лимоном не просто фізично відчувається героїнею, він стає символом полегшення та контролю над простором. Контраст між неприємним зеленим розчином і новим засобом підкреслює важливість дрібних, на перший погляд побутових дій, для емоційного комфорту Тови. Ольфакторні маркери у цьому випадку виконують психологічну функцію: вони відображають внутрішній стан героїні – задоволення від впорядкованості, відчуття ефективності та турботи про середовище, що вона контролює.

Запахи в романі часто пов'язані з минулим, із пам'яттю про близьких або про важливі події. Наприклад:

(4) *...it smelled like Will's hospital room, like Will being sick, although Tova kept that part of her complaint private* [39].

Цей епізод показує, як ольфакторні маркери здатні переносити персонажа у минуле, активуючи глибокі емоційні переживання – тривогу, турботу, спогади про втрату. Таким чином запах стає не лише фізичною характеристикою простору, а й медіатором внутрішнього досвіду, дозволяючи читачеві відчути емоційний стан героїні. Саме через такі маркери Ван Пелт демонструє, що сприйняття світу її персонажами завжди багатовимірне: вони відчують не лише зовнішні об'єкти, а й внутрішні переживання, що з ними асоціюються.

Густавні маркери (смакові образи) у романі зустрічаються рідше, проте виконують аналогічну когнітивну функцію. Вони часто подані метафорично, передаючи внутрішні емоції або спогади:

(5) *A bitter taste of memory lingered on her tongue* [39].

Через такий прийом Ван Пелт створює когнітивну метафору «емоція – смак», де фізичне відчуття смаку стає символом переживання, яке неможливо відокремити від тілесного сприйняття. У поєднанні з ольфакторними маркерами смак стає ще одним каналом для передачі пам'яті, внутрішніх емоцій і психологічного стану героїв.

У романі Ш. Ван Пелт синестезія відіграє надзвичайно важливу роль, створюючи багатовимірну емоційну текстуру, завдяки якій читач не просто розуміє події, а переживає їх тілесно, відчуваючи на собі все, що відбувається у світі героїв. Коли кольори «звучать», а звуки «мають вагу», відбувається перехід між сенсорними модальностями, який дозволяє глибше зануритися у внутрішній стан персонажів. Синестезія стає засобом створення емпатійного ефекту, формуючи у читача відчуття безпосередньої присутності у подіях та співпереживання з героями.

Перцептивні маркери в романі виконують декілька функцій, які роблять їх невід'ємною частиною стилю та організації наративу. Вони передають конкретні сенсорні характеристики об'єктів і середовища, створюючи відчуття реального світу, у якому діють персонажі. Одночасно вони сигналізують про внутрішній стан героїв, їхні емоції та переживання, передаючи через кольори, звуки та дотики настрій, страхи чи надії. Контрасти світла та темряви, звуку та тиші, тепла та холоду формують символічні опозиції, які структурно організовують наратив і дозволяють читачеві сприймати внутрішній світ героїв крізь призму об'єктивних характеристик середовища.

Ван Пелт також використовує перцептивні маркери для когнітивної організації тексту. Чередуєчи візуальні, аудіальні, тактильні, ольфакторні та густавні образи, авторка створює цілісну перцептивну модель світу роману. Кожен канал сприйняття стає «фільтром», через який читач осмислює події і одночасно відчуває емоції персонажів. Перцептивна лексика у цьому контексті не лише описує, а й формує наративну архітектоніку твору, слугуючи ключовим елементом стилю.

Семантичний аналіз роману дозволяє виділити три взаємопов'язані поля, що організовують перцептивну систему твору. Перше з них пов'язане зі світлом, баченням і пам'яттю. Лексеми *light, bright, reflect, clear, see, notice* формують зорові образи, які поєднують фізичне сприйняття з актом усвідомлення та спогадів. Світло у романі часто асоціюється зі спогадами,

процесом пізнання, прийняттям втрати або внутрішньою гармонією, створюючи ефект очищення та просвітлення свідомості.

Друге поле пов'язане зі звуком, рухом і життям. Лексеми *hear, hum, pulse, echo, vibration* передають ритм і енергію світу, його постійну мінливість. Звуки у романі часто відчутні тілесно, стають «пульсом» простору, який додає наративу живості. Для деяких персонажів, як-от восьминога, слух і вібрація є головними каналами сприйняття світу, через які вони орієнтуються у просторі, взаємодіють із ним і передають емоційні стани.

Третє поле концентрується на дотику, теплі та близькості. Лексеми *feel, warm, soft, touch, gentle* символізують емпатію, турботу та фізичну близькість. Тактильні маркери у романі виконують не лише описову функцію, а й психологічну, дозволяючи читачеві відчутти фізичний і емоційний контакт персонажів зі світом і один з одним. Дотик стає засобом передачі турботи, взаєморозуміння та людяності.

Загалом ці три семантичні поля взаємодіють, утворюючи єдину когнітивну модель світу, де читач може одночасно бачити, чути і відчувати все, що відбувається. Завдяки такій перцептивній інтеграції роман набуває багатовимірності, а сенсорні модальності переплітаються з емоційними та когнітивними шарами тексту, створюючи цілісне сприйняття внутрішнього та зовнішнього світу героїв. Читач не просто спостерігає події, а переживає їх разом із персонажами, відчуваючи атмосферу, ритм і фізичні властивості описаного світу, що робить роман Ван Пелт глибоко сенсорним і емоційно насиченим твором.

2.2 Порівняльна характеристика маркерів перцепції у романі

Порівняльна характеристика маркерів модусів перцепції спрямована на виявлення частотності цих мовних явищ та пошук закономірностей їхнього функціонування у тексті. Такий аналіз перцептивних маркерів дозволяє

з'ясувати, які типи сприймання переважають у структурі художнього світу твору й які когнітивні моделі вони формують.

Для дослідження було здійснено лексико-семантичну інвентаризацію тексту роману із виокремленням слів та виразів, що належать до семантичних полів п'яти основних сенсорних модальностей: зорової (*visual*), слухової (*auditory*), тактильної (*tactile*), ольфакторної (*olfactory*) та густавної (*gustatory*). До уваги бралися як прямі лексеми на позначення відчуттів (*see, hear, feel, smell, taste*), так і похідні прикметники, іменники, метафоричні або синестезійні конструкції. Далі текст роману було проаналізовано вручну з метою виявлення кількісних тенденцій та їх аналізу з точки зору репрезентації в романі різних модусів перцепції та їх ролей у конструюванні досвіду персонажів.

Загалом роман Ш. Ван Пелт вирізняється складною мультиперспективною структурою оповіді, де перцепція тісно пов'язана з образом наратора і визначає спосіб, у який читач сприймає події та світ твору. Авторка вибудовує наратив так, щоб читач мав змогу поринути у внутрішній світ кількох свідомостей, кожна з яких характеризується власними сенсорними домінантами. Дві головні перспективи, які опановують текст, належать людині – Тові Саллівен, та нелюдському персонажу – восьминогу Марселлусу.

Для Тови Саллівен світ постає насамперед через зорові враження. Вона сприймає навколишнє середовище крізь призму світла, кольору та впорядкованих форм. Світло, відтінки кольорів, відблиски і тіні не просто формують описову тканину тексту, а служать відображенням внутрішнього стану героїні. Кожен промінь світла чи відблиск на поверхні стає для Тови індикатором емоційного і когнітивного стану, що дає змогу читачеві відчути її настрій, уважність, спостережливість або роздуми. Дотикові реакції Тови виконують подвійну функцію – через них відображається як прагнення до порядку та контролю над простором, так і здатність підтримувати зв'язок з минулим та близькими. Коли вона торкається поверхні або піднімає предмет,

дотик стає засобом переживання пам'яті та проявом турботи, що створює у тексті відчуття безпосередньої фізичної присутності.

Марселлус, восьминіг, представляє іншу перцептивну модель. Його свідомість орієнтована на аудіальні та тактильні канали сприйняття, оскільки він живе у водному середовищі, де зір не завжди може слугувати надійним джерелом інформації. Для восьминога світ визначається вібраціями, рухом, коливаннями та змінами температури, і він «читає» простір через ці сигнали. Кожне коливання води, кожен звук у навколишньому середовищі сприймається тілесно і стає важливим для орієнтації та взаємодії з іншими об'єктами. Аудіально-тактильна модальність дозволяє відтворити його чуттєвий і інтуїтивний спосіб сприйняття світу, що кардинально відрізняється від людського і створює у читача відчуття чужої, проте водночас насиченої сенсорної реальності.

Таке протиставлення сенсорних домінантів двох головних персонажів визначає загальний перцептивний баланс тексту. Зорові й тактильні маркери, пов'язані з людиною, надають наративу упорядкованості, конкретності та емоційної чутливості, тоді як аудіальні та тактильні маркери восьминога вводять елемент ритму, руху і тілесної безпосередності. Нюхові та смакові маркери у тексті зустрічаються рідше і виконують здебільшого асоціативно-символічну функцію, створюючи фонові враження або викликаючи спогади, проте вони також збагачують сенсорну палітру роману. Завдяки такому різнорівневому і багатомодальному сприйманню читач отримує можливість не лише бачити і чути, а й відчувати, торкатися і переживати світ разом із героями, що робить текст глибоко сенсорним і психологічно насиченим.

У романі Ван Пелт візуальна лексика займає центральне місце в структурі тексту та стилістичній архітектоніці, формуючи образ світу через призму світла, кольору та зорових деталей. Найчастіше використовуються дієслова, пов'язані з актом бачення, такі як *see*, *look*, *watch*, *notice*, а також прикметники, що описують яскравість або інтенсивність світла, зокрема

bright. Ці слова не обмежуються простим описом об'єктів, вони виступають інструментами когнітивного та емоційного відтворення реальності.

(6) *His orange is more vivid now, compared to how he looked in the break room, but he's still paler than usual* [39].

У прикладі (6) дієслова *looked* і *is* у поєднанні з описом кольору створюють синестетичний ефект: сприйняття зорового образу стає маркером внутрішнього стану як восьминога, так і емоційної реакції Тови. Яскравість *orange* у порівнянні з попереднім станом підкреслює зміни у сприйнятті, надає сцені динаміки та глибини, водночас сигналізуючи про певну напруженість чи тривогу.

Окремо виділяється семантична група світла, яка включає лексеми *light, bright, shine, reflection, glow*. Ці слова формують метафоричний концепт, що символізує надію, прозріння, пізнання та очищення. Світло у романі часто виступає як своєрідний маркер внутрішнього стану персонажів: його присутність сигналізує про ясність, гармонію або позитивну трансформацію, тоді як його згасання чи тьмяність може передавати сум, втрату або емоційну загальмованість. Завдяки цьому повторюваність лексем, пов'язаних зі світлом, створює своєрідний мотив «просвітлення», який пронизує весь наратив і органічно поєднує фізичне та психологічне сприймання світу.

Особливої уваги заслуговує той факт, що візуальні маркери переважно зосереджені у розділах, що розкривають перспективу Тови. Загалом це підкреслює її психологічний тип – вона спостерігач, котрий пізнає світ через очі, через уважне споглядання деталей і колірних нюансів. Через такі описи читач отримує не лише зовнішнє уявлення про середовище, а й можливість зазирнути у внутрішній світ персонажа, відчутти його емоції, внутрішнє напруження, цікавість або здивування. Світ, що постає через зорові маркери, водночас є інструментом емоційного резонансу, дозволяючи переживати разом із героїнею і красу, і небезпеку, і радість відкриття.

У романі Ван Пелт тактильна лексика також відіграє ключову роль у створенні відчуття тілесної присутності й емоційної близькості між

персонажами та читачем. Текст переповнений описами дотикових відчуттів, які одночасно передають фізичні взаємодії та внутрішній стан героїв. Для Тови Саллівен дотик часто стає мостом між теперішнім і минулим, способом відчутти і усвідомити події, з якими вона має справу, або підтримати зв'язок із пам'яттю про близьких людей.

Коли вона входить до кімнати, щоб прибрати безлад, тілесні відчуття супроводжують її рухи: вона піднімає коробки й викидає їх у кошик, повертаючи його на звичне місце, випробовуючи через руки тактильний контакт із предметами, які формують її контроль над простором. У цьому контексті кожен дотик до поверхні, кожне переміщення предметів набуває символічного значення, передаючи відчуття порядку та стабільності.

Ситуація з восьминогом особливо підкреслює значення дотику в романі. Коли Това виявляє істоту, її тілесна взаємодія з ним стає способом встановлення контакту та підтримки безпеки:

(7) You're stuck," she whispers, and the octopus heaves his huge bulbous head, straining on one of his arms, around which a thin power cord, the kind used to charge a cell phone, is wrapped several times. The creature strains harder and the cord binds tighter, his flesh bulging between each loop [39].

Кожне дотикове сприйняття тут передає напругу, обережність і водночас емпатію Тови. Вона фізично відчуває силу восьминога, текстурність його тіла, взаємодію з предметами, які його обмежують, що дає змогу читачеві буквально відчутти напруження сцени. Коли вона обережно торкається його щупалець:

(8) Like a tawny snake, one of his arms slithers toward her. In seconds, it winds around her forearm, then twists around her elbow and bicep like a maypole ribbon. She can feel each individual sucker clinging to her [39].

Опис підкреслює не лише фізичний контакт, а й психологічну взаємодію – відчуття контролю, обережності та встановлення довіри між людиною та нелюдською істотою. Сама тілесність перетворюється на засіб емоційного та

когнітивного зв'язку: читач сприймає сцену не лише як опис рухів, а як переживання, відчуття присутності іншого.

Отже, у романі тактильні маркери виконують подвійне завдання: вони репрезентують фізичні властивості світу та істот, а також передають внутрішній стан персонажів – від уваги і турботи до напруження й емпатії. Через дотикові описи Ван Пелт створює ефект тілесної присутності, який робить текст живим і дозволяє читачеві буквально відчутися світ героїв, віддзеркалюючи їхню психологічну та емоційну реальність.

В аудіальній сфері роман Ван Пелт демонструє особливу увагу до звукового сприйняття як засобу відображення внутрішнього світу персонажів та організації простору наративу. Аудіальні маркери, які включають дієслова та іменники на кшталт *hear, sound, hum, whisper, silence*, утворюють своєрідну акустичну текстуру твору. Найчастіше вони функціонують у розділах, де оповідь ведеться від імені восьминога Марселлуса, який сприймає світ через вібрації води і шум навколишнього середовища. Наприклад:

(9) *The hum of the filters is the only voice I hear, steady and endless* [39].

Лексеми *hum* і *hear* передають не лише фізичний звук, але й створюють відчуття постійного, стабільного ритму життя під водою. Ці слова поєднують сенсорну та емоційну площини, формуючи для читача внутрішній ритм світу Марселлуса. Лексема *silence*, яка вживається у контекстах тривоги, очікування або спокою, часто протиставляється словам, що позначають звучання, таким як *sound* чи *hum*, утворюючи семантичну опозицію «звучання — тиша». Така контрастна структура звуків і їх відсутності створює відчуття динаміки і напруженості, передає внутрішні переживання героїв і допомагає читачеві «чути» текст на рівні психологічного досвіду.

Ольфакторні маркери, що включають слова *smell, scent, air, salty, odor*, у романі зустрічаються рідше, проте вони мають високу семантичну вагу і виконують важливу роль у відтворенні пам'яті та почуття ідентичності. Такі маркери часто пов'язані з образом моря та побутовими дрібницями, що

викликають спогади і асоціюються з місцем, де герої відчують себе «своїми». Наприклад:

Ольфакторні маркери допомагають поглибити психологічну репрезентацію персонажів, пов'язуючи фізичні відчуття з внутрішнім світом та емоційними станами. Незважаючи на те, що вони менш численні за аудіальні та візуальні, їхня присутність надає тексту багатоплановості, створюючи ефект повного перцептивного досвіду, де читач «чує», «пахне» і «відчуває» разом із героями.

Густанові маркери у романі Ван Пелт займають найменшу за чисельністю групу перцептивної лексики, однак їхнє значення виходить за межі простого опису смакових відчуттів. Найчастіше використовуються слова *taste, sweet, bitter, salty, flavor*, причому більшість з них функціонує метафорично, передаючи емоційні стани, внутрішні переживання та психологічні нюанси героїв.

Густанові маркери підкреслюють інтимність і суб'єктивність сприйняття, адже смак, навіть у переносному значенні, асоціюється з особистим досвідом і внутрішнім станом людини. У романі вони допомагають читачеві «відчутти» емоції героїв тілесно, через асоціативні образи, що активізують пам'ять і переживання. Хоча густанові лексика використовується рідше порівняно з візуальними, тактильними чи аудіальними маркерами, вона має високий стилістичний потенціал, посилюючи загальну перцептивну палітру тексту і роблячи сприйняття світу твору більш цілісним та багатовимірним.

У романі Ван Пелт синестетичні маркери виступають особливим засобом створення когнітивної та емоційної текстури, поєднуючи різні сенсорні модальності й формуючи відчуття тілесної присутності читача у світі персонажів. Вони дозволяють авторці передавати складні психологічні стани героїв через одночасне сприйняття світла, звуку, дотику, запаху та смаку. Наприклад, у сцені на причалі Това одночасно відчуває і зір, і дотик, і нюх, що створює синестетичний ефект:

(10) *She presses her hand to the ticket booth's glass window, its diagonal crack like an old scar across someone's cheek* [39].

Тут дотик поєднується із зоровим сприйняттям: дотик до скла активізує образ шраму, і Това немов відчуває його не лише фізично, а й емоційно, через асоціацію з болем і пам'яттю.

Подальше спостереження за поверхнею причалу та води підкреслює інтеграцію сенсорних каналів:

(11) *Moonlight shimmies across the water, a thousand candles bobbing on its surface. Tova closes her eyes, imagining him underneath the surface, holding the candles for her. Erik. Her only child* [39].

Зорові враження від місячного світла, його гра на хвилях води та символічне уявлення про Еріка поєднуються з емоційним переживанням втрати й надії. Тело сприймає світ через дотик, зір і внутрішнє відчуття присутності, а синестетична конструкція «*moonlight shimmies*» додає тексту музичної, майже тактильної ритміки, що перекликається з аудіальними та візуальними каналами сприйняття.

Таким чином, синестетичні маркери у романі Ван Пелт виконують кілька взаємопов'язаних функцій. Вони не лише передають багатовимірні сенсорні образи, а й формують психологічну перспективу Тови, роблять читача свідком її внутрішнього світу, одночасно викликаючи когнітивне та тілесне переживання тексту. Ефект «присутності» посилюється завдяки тонким комбінаціям дотику, зору, запаху та емоційних асоціацій, які створюють цілісну перцептивну картину та забезпечують глибокий емпатійний контакт між читачем і героїнею.

Отже, перцептивна лексика у романі Ван Пелт не просто описує фізичні явища, а виступає важливим інструментом когнітивного та емоційного моделювання світу, забезпечуючи читачеві комплексне і глибоко сенсорне переживання подій і станів персонажів. Кожна сенсорна модальність, від візуальної до синестетичної, створює власний шар сприйняття, а їхня взаємодія формує багаторівневий, живий і психологічно достовірний наратив,

у якому читач може «бачити», «чути», «відчувати» і «переживати» світ разом із героями.

2.3 Функції перцептивних маркерів у будованні багатоперспективного нарративу та перспективи від першої особи у романі

Роман «Remarkably Bright Creatures» побудований на чергуванні глав, написаних від імені різних оповідачів – переважно Тови Салвенсон, самотньої жінки похилого віку, та восьминога Марселуса, мешканця акваріуму. До цього додається кілька фрагментів з точки зору Камерона – молодого чоловіка, який шукає сенс життя та власну ідентичність.

Кожен із фокалізаторів у романі Ван Пелт володіє власною системою перцептивних маркерів, яка не лише визначає спосіб їхнього сприйняття світу, а й формує унікальну когнітивну та емоційну перспективу, через яку читач переживає події. Загалом це дозволяє авторці будувати текст як поліфонічну систему, де кожен персонаж стає своєрідним «вікном» у власну свідомість і світогляд.

Това Саллівен сприймає навколишній світ через призму втрат, спогадів і звички до тиші, що відображає її психологічний тип — рефлексивного спостерігача, який відчуває реальність через деталі побутового середовища. Її внутрішній монолог багатий на перцептивні маркери, пов'язані із сенсорними образами домашнього простору: запах мила, шелест хвиль, прохолодне повітря гавані (*smell of soap, sound of waves, cool air of the harbor*). Такі деталі не просто описують фізичне середовище, вони стають репрезентантами її емоційного стану, її пам'яті та внутрішніх переживань. Через ці маркери читач отримує можливість «відчути» простір разом із персонажем, пережити його спокій або тривогу, усвідомити значущість минулого та його вплив на теперішнє.

Навпаки, Марселус, восьминіг, демонструє зовсім інший тип перцепції. Його спостереження точні, холодні й раціональні, однак насичені емоційним

забарвленням завдяки антропоморфній самоіронії. Наприклад, висловлювання «*Humans are so predictable; they think they are the observers*» [39] демонструє, що його аналіз світу логічний і систематичний, але водночас містить іронічну оцінку людської поведінки. Перцептивні маркери у Марселуса передають особливу сенсорну модель водного середовища: він «читає» простір через звук, вібрації та тактильні відчуття, формуючи когнітивно чітку картину світу, яка контрастує з емоційним і чуттєвим способом сприйняття Тови. Така модель сприйняття створює у читача відчуття чужої, проте живої і насиченої сенсорної реальності.

Камерон, третій фокалізатор, характеризується невпевненістю та фрагментарністю сприйняття. Його мовлення рясніє дієсловами сумніву (*maybe, seems, I guess*), що маркує когнітивну нестабільність, внутрішнє вагання та пошук власної точки опори. Перцептивні маркери у його випадку відображають суб'єктивну непевність і фрагментарність образу світу, де істина постає не як цілісна реальність, а як результат постійного коливання між можливими варіантами. Через це читач відчуває неоднозначність і складність інтерпретації подій, що додає тексту глибини та поліфонічності.

Зіставлення цих трьох сенсорних планів створює багатошарову поліфонічну структуру наративу, у якій істина про події формується не через об'єктивне «всезнаюче» оповідання, а через накладання кількох суб'єктивних перспектив. Кожен фокалізатор пропонує власну систему сенсорних координат і емоційних відтінків, що дозволяє читачеві бачити і переживати світ з різних точок зору, оцінювати події крізь призму особистого досвіду та внутрішніх станів персонажів.

Особливе значення у цьому контексті має використання перспективи оповідача від першої особи. Така стратегія традиційно асоціюється з підвищеною суб'єктивністю, оскільки оповідач одночасно є учасником подій і їхнім інтерпретатором. У романі Ван Пелт перша особа створює інтимний контакт між читачем і персонажем, дозволяючи глибше проникнути у внутрішній світ героїв. Через перцептивні маркери читач отримує не лише

опис того, що бачить або чує персонаж, а й можливість пережити його емоції, вагання, сумніви чи радість, що робить наратив глибоко психологічним, багатовимірним і надзвичайно живим.

Марселус, який теж веде оповідь від першої особи, формує в тексті контрастну перспективу, що суттєво відрізняється від людської точки зору Тови. Його свідомість інтелектуальна, точна та раціональна, водночас позбавлена багатьох обмежень, характерних для людини. У висловлюваннях восьминога часто зустрічаються модальні дієслова, наприклад, *I observe, I deduce, I note with amusement*, які створюють відчуття когнітивної дистанції між спостерігачем і навколишнім світом. Завдяки цій іронічній дистанції читач одночасно сприймає Марселуса як мислячу істоту з власною свідомістю, а також оцінює його поведінку через призму антропоморфізованих рис. Такий прийом дозволяє авторці проблематизувати межі людської свідомості, показуючи, що пізнання і сприйняття не обмежуються лише людським досвідом, а можуть існувати в інших, нетипових для людини когнітивних координатах.

Використання перспективи першої особи в обох випадках, як у Тови, так і у Марселуса, слугує важливим інструментом саморефлексії. Через внутрішній монолог персонажі не лише демонструють, що вони бачать, чують або відчують, а й розкривають процес осмислення світу навколо себе, способи інтерпретації подій, зважування інформації, реакцію на зовнішні подразники. Такий підхід створює ефект когнітивної достовірності: читач відчуває, що сприйняття персонажа є повноцінним, логічним і психологічно обґрунтованим, незалежно від того, чи йдеться про людину, чи про восьминога.

Однією з ключових особливостей роману є антропоморфізація тваринної свідомості, що досягається через застосування тих самих перцептивних маркерів, які традиційно асоціюються з людським досвідом. Марселус не сприймає світ очима, він відчуває його через шкіру, присоски,

хімічні рецептори, через особливі фізіологічні механізми, притаманні восьминогам.

Перцептивні маркери стають не просто засобом опису, а інструментом інтерсуб'єктивності. Вони дозволяють читачеві «увійти» в інший тип свідомості, відчувати світ через чужі сенсорні координати, але роблять це у знайомих когнітивних рамках. Завдяки такому прийому Ван Пелт розширює межі наративної перспективи, демонструючи, що сприйняття світу може бути багатовимірним і не завжди прив'язаним до людського досвіду. Водночас вона формує нову етичну оптику, у якій «інший» визнається як рівноправне джерело сприйняття реальності, а будь-яка свідомість, незалежно від форми життя, здатна мислити, оцінювати і відчувати.

Перцептивні маркери у романі Ван Пелт виконують значно ширшу роль, ніж просто позначення точки зору оповідача – вони стають засобом створення емоційного резонансу між персонажами та читачем. Через поєднання сенсорних деталей та когнітивних оцінок авторка досягає глибокого ефекту присутності, коли читач немов «втільюється» у тіло героя й переживає його відчуття. Наприклад, сцени самотності Тови насичені конкретними звуковими та зоровими деталями: від надто гучного тикання годинника до запаху лимонного миючого засобу

Натомість коментарі Марселуса спонукають читача до більш абстрактного, когнітивного сприйняття. Його спостереження і метафоричні порівняння, такі як *humans drift like debris, unaware of the tide*, активізують інтелектуальну обробку тексту, змушуючи осмислювати закономірності світу та філософські аспекти поведінки живих істот. Завдяки цьому різні типи перцептивних маркерів у романі виконують комплементарні функції: одні – залучають читача емоційно і тілесно, інші – інтелектуально, створюючи багатоплановий досвід взаємодії з текстом.

Перцептивні маркери також виступають гнучким механізмом динаміки фокалізації. Завдяки їхньому використанню читач безпомилково визначає, через чію свідомість подається конкретна сцена, навіть якщо відсутні прямі

авторські підказки. При переході від перспективи Марселуса до Тови змінюється синтаксис – речення стають коротшими, ритм уповільнюється, а кількість сенсорних дієслів зростає, що підкреслює звуження фокусу до особистого досвіду. У розділах, де оповідає восьминіг, навпаки, домінують складні синтаксичні конструкції, логічні зв'язки і модальні вислови, що імітують точне наукове спостереження.

Перспектива першої особи у романі Ван Пелт виконує не лише художню, а й етичну функцію. Вона дозволяє авторці передати спільність досвіду між абсолютно різними суб'єктами – людьми і нелюдськими істотами, старими й молодими, самотніми і тими, хто шукає надію. Це виявляється у перегуках перцептивної мови Тови та Марселуса: коли Тові здається, що море «шепоче» про її сина, восьминіг буквально «чує» коливання води, які символізують пам'ять. Такі паралелі демонструють, що перцептивна мова стає універсальним кодом емпатії, що долає біологічні та соціальні межі, дозволяючи читачеві сприймати світ і людськими, і нечітко антропоморфізованими каналами водної свідомості.

Отже, перцептивні маркери формують багатовимірну текстуру роману, завдяки якій читач одночасно отримує доступ до зовнішніх явищ і внутрішніх переживань героїв, переживає фізичний і психологічний досвід персонажів і усвідомлює різні типи сприйняття як рівноправні. Вони стають основою багатоперспективного наративу, у якому істина постає не через об'єктивний всезнаючий голос, а як результат взаємодії кількох суб'єктивних точок зору, створюючи ефект когнітивної достовірності та емоційної глибини, що робить роман «Remarkably Bright Creatures» особливо насиченим і психологічно переконливим.

2.4 Стилiстичнi функцiї сенсорного досвiду для формування образу неантропоморфного оповiдача

Однiєю з найяскравiших тенденцiй сучасної англomовної прози є прагнення розширити межi наративної перспективи, залучаючи до оповiдi неантропоморфних нараторiв – тварин, об'єкти, штучний iнтелект або навиць природнi явища. Такий експеримент дозволяє художньо вiдтворити досвiд, що виходить за межi людського пiзнання, i водночас випробувати можливостi мови у репрезентацiї «когнiтивної iншостi».

У романi Шелбi Ван Пелт «Remarkably Bright Creatures» (2022) [39] центральним прикладом такої iншостi є восьминiг Марселус, який виступає оповiдачем у частинi тексту. Його сенсорне сприйняття свiту суттєво вiдрiзняється вiд людського, але водночас воно передається через мову, зрозумiлу читачевi. У цiй iнтерференцiї людського та нелюдського досвiду формується унiкальний художнiй ефект – створення емпатiї до iстоти, вiдмiнної вiд людини, але надiленої розумом, емоцiями й рефлексiєю.

Метою цього дослiдження є аналіз стилiстичних функцiй сенсорного досвiду в побудовi образу неантропоморфного оповiдача, а також виявлення мовних механiзмiв, через якi Ван Пелт формує когнiтивну iншiсть точки зору Марселуса.

У романi Ван Пелт сенсорний досвiд виступає ключовим елементом когнiтивної поетики, оскiльки вiн не обмежується просто описом фiзичних вiдчуттiв, а стає засобом моделювання внутрiшнього свiту персонажа. Через систему сенсорних маркерiв читач отримує змогу вiдтворювати увагу, пам'ять, емоцiйний стан i тiлеснiсть оповiдача, долучаючись до його суб'єктивного переживання. У випадку неантропоморфного оповiдача, такого як восьминiг Марселус, сенсорний досвiд набуває подвiйного значення: вiн репрезентує спiсб сприйняття свiту, радикально вiдмiнний вiд людського, та одночасно перекладає цей досвiд на зрозумiлу читачевi когнiтивну форму. Таким чином, сенсорна мова стає iнструментом формування когнiтивної

іншості – альтернативного способу мислення, який, хоч і не є людським, проте доступний для інтерпретації та емпатійного переживання.

Марселус як наратологічний феномен поєднує в собі характеристики спостерігача та аналітика. Він не має людської природи, але володіє здатністю сприймати, оцінювати та коментувати поведінку людей, що надає йому унікальну позицію в наративі. Його оповідання втілює поєднання емоційної дистанції і глибокої емпатії: він одночасно спостерігає за героями та розуміє їхні переживання, біль і самотність. Саме цей парадокс створює ефект когнітивної іншості: розум, що не належить людині, здатний мислити про неї і водночас відображати її емоційні стан. Через Марселуса Ван Пелт демонструє концепт «іншого свідомого», який не копіює людську перспективу, а пропонує альтернативну модель пізнання світу, що ставить під сумнів антропоцентричну парадигму.

Сенсорна система Марселуса суттєво відрізняється від людської, оскільки він сприймає світ через дотик, хімічні сигнали та смак. Авторка стилістично передає цю інакшість через метафоричні описи, які об'єднують різні модальності сенсорного досвіду. Така метафорична «дифузія сенсорності» створює відчуття «розчиненої свідомості», що відображає біологічну реальність восьминога, чий мозок розподілений по щупальцях, а не зосереджений у центральній нервовій системі. Сенсорні образи таким чином стають способом перекодування тілесного досвіду в когнітивну форму, що є стилістичною основою його «іншості».

Лексико-семантичні особливості мовлення Марселуса поєднують наукову точність із емоційною іронією. У його висловах присутні терміни біології та фізики (*currents, chemical traces, stimuli, resonance*), що створюють ефект об'єктивного опису світу, проте суб'єктивні оцінки постійно підкреслюють особисту перспективу. Такий мовний гібрид поєднує біологічний реалізм із ліричною інтерпретацією, формуючи когнітивно-іронічну перспективу. Сенсорний досвід у цьому випадку виконує й

інтелектуальну функцію: Марселус не лише сприймає явища, а й рефлексує над тим, як саме вони впливають на його свідомість.

Синтаксична організація мовлення Марселуса відзначається лаконічністю та ритмічною фрагментарністю. Така структура відтворює специфіку мислення істоти, свідомість якої складається з коротких імпульсів і реакцій, а не вербально-лінійних процесів. Відсутність довгих описів створює ефект концентрації сенсорного досвіду, коли кожне відчуття сприймається як миттєвий імпульс нервової системи.

Метафори у мовленні восьминога служать посередником між його сенсорним світом і досвідом читача. Ван Пелт часто використовує синестезійні образи, поєднуючи різні сенсорні модальності – звук, смак, рух, світло. Такі фрази, як «*The current hums with secrets*» [39] чи «*The light tastes of metal*» [39], дозволяють читачеві пережити чужу, нелюдську перцепцію, надаючи їй поетичної глибини та багатовимірності. Сенсорні метафори стають засобом когнітивного розширення: читач не просто розуміє інший досвід, а тимчасово набуває «іншого тіла» через уяву.

Мова Марселуса, попри фізіологічну відмінність, насичена емоціями — співчуттям, іронією, тугою. Через сенсорні образи емоції отримують тілесну форму. Скло і вода стають сенсорними мембранами, через які відбувається обмін відчуттями між видами. Це формує етичний аспект стилістики роману: Ван Пелт демонструє, що емпатія можлива без повної подібності, достатньо сприйнятливості до іншого способу переживання світу. Таким чином сенсорна стилістика втілює постгуманістичну ідею співпереживання без необхідності ідентичності.

Контраст між людською та нелюдською мовою підкреслює відмінність стилю сприйняття світу. Якщо розділи Тови насичені сенсорністю, пов'язаною з пам'яттю і ностальгією – запах моря, відлуння сміху, то сенсорність Марселуса актуальна, миттєва і біологічна, позбавлена часу й втрат. Це формує когнітивну інверсію: восьминіг спостерігає за людьми, але його спосіб сприйняття виявляється точнішим і прямішим, ніж людський.

Через свій сенсорний досвід Марселус стає посередником між матеріальним і ментальним світом, перетворюючи відчуття на афористичні узагальнення про природу свідомості. Сенсорна конкретизація стає засобом філософського узагальнення, коли мова тіла трансформується у мову розуму, а сенсорний досвід – у джерело знання.

Завдяки синестезії, лаконічному синтаксису, поєднанню наукової термінології і емоційної іронії формується ефект когнітивної іншості. Читач, переживаючи досвід Марселуса, здатний долати власні когнітивні обмеження, відкривати потенціал «нелюдської емпатії». Сенсорна стилістика роману виконує не лише естетичну, а й пізнавально-етичну функцію, формуючи новий тип взаєморозуміння між свідомостями, де переживання іншого стає засобом пізнання та емоційної співучасті.

Висновки за розділом 2

Роман Шелбі Ван Пелт «Remarkably Bright Creatures» демонструє, як через систему перцептивних маркерів можна постає складна поліфонічна структура, де кожен фокалізатор пропонує власну версію реальності. Перспектива від першої особи, реалізована у мовленні Тови та Марселуса, виконує не лише функцію індивідуалізації оповіді, а й формує морально-пізнавальний горизонт твору.

Перцептивні маркери в цьому контексті є не просто лінгвістичними елементами, а когнітивно-естетичними інструментами, що поєднують чуттєве й раціональне, людське й нелюдське, внутрішнє й зовнішнє. Через них Ван Пелт вдається не лише розповісти історію втрати й віднайдення, а й переосмислити саму природу сприйняття як основи людяності.

Таким чином, функції перцептивних маркерів у романі полягають у побудові багатоперспективного бачення світу, де кожен акт сприйняття – це крок до розуміння іншого, а отже, до подолання самотності, що є центральним мотивом твору.

Роман Шелбі Ван Пелт *Remarkably Bright Creatures* є показовим прикладом того, як через сенсорний досвід можна створити переконливий образ неантропоморфного оповідача. Стилiстична система мовлення восьминого Марселуса ґрунтується на поєднанні біологічного реалізму, синестезійної поетики та когнітивної іронії.

Завдяки цим функціям Ван Пелт вдається поєднати наукове й поетичне бачення, створивши текст, у якому сенсорна мова стає засобом філософського діалогу між людиною і світом природи. Когнітивна «іншість» у романі не є відчуженням – навпаки, вона відкриває шлях до глибшого розуміння універсальності відчуттів, мислення і життя в усіх його формах.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У когнітивній лінгвістиці перцептивні маркери становлять важливий клас мовних засобів, які забезпечують вербалізацію чуттєвого досвіду, реалізують суб'єктивну точку зору мовця і формують когнітивну модель світу. Вони функціонують на перетині лексичного, граматичного й прагматичного рівнів, беруть участь у метафоризації, оцінюванні, фокалізації та організації дискурсу.

Визначено, що перцептивні маркери виступають ключовими елементами когнітивно-комунікативної системи, поєднуючи сенсорний досвід, мовну репрезентацію та ментальні моделі світу. Вони не лише відображають процес сприйняття об'єктів і явищ, а й формують когнітивні та емоційні рамки, через які людина організовує увагу, пам'ять і асоціативне мислення. Завдяки різноманітним формам – лексичним, граматичним, синтаксичним, інтонаційним і синестетичним – перцептивні маркери забезпечують фокусування на важливих аспектах інформації, створюють емоційне та естетичне забарвлення тексту, а також сприяють формуванню спільного когнітивного простору між мовцем і адресатом. Вони є універсальним інструментом, що дозволяє інтегрувати чуттєвий досвід у мовну свідомість.

Схарактеризовано, що перспектива оповідача в літературному дискурсі є складною когнітивно-комунікативною категорією, що поєднує просторово-структурний, сенсорний та емоційно-оцінний аспекти наративу. Вона визначає, з якої точки зору подаються події, як формуються внутрішній світ персонажів і емоційний фон тексту. Через мовні, стилістичні та когнітивні засоби – лексичні маркери оцінки, перцептивні дієслова, модальні слова, синтаксичні конструкції – оповідач реалізує суб'єктивізацію, створюючи ефект безпосереднього переживання подій і формуючи глибокий емоційний та когнітивний досвід.

Зазначено, що багатоперспективний наратив є потужним засобом художньої та когнітивної організації тексту, який поєднує множинність точок зору, поліфонію голосів та варіативність сприйняття подій. Він стимулює активну участь читача, змушує порівнювати й інтегрувати різні ментальні простори, відтворювати внутрішній світ персонажів і переживати їхні емоції, що формує глибокий когнітивно-емоційний досвід.

Стилістика роману Шелбі Ван Пелт «Remarkably Bright Creatures» вирізняється унікальним поєднанням психологічної глибини, побутового реалізму та філософської образності, створюючи багатоперспективний і когнітивно-емоційний художній простір. Завдяки чергуванню голосів Тови та восьминога, використанню сенсорних дієслів, еліптичних конструкцій, ритмічних повторів і метафоричних образів текст формує ефект присутності та емпатійного занурення, дозволяючи читачеві переживати події разом із персонажами, розуміти їхні внутрішні стани й осмислювати складність людського досвіду. Стиль роману поєднує лаконізм із емоційною насиченістю, буденність із символічним підтекстом, створюючи цілісну, багатовимірну прозу, що стимулює когнітивну рефлексію та емоційне співпереживання.

Здійснено лексико-семантичний аналіз перцептивних маркерів у романі Ш. Ван Пелт «Remarkably Bright Creatures». Він показує, що вони відіграють ключову роль у формуванні багатовимірного сприйняття світу твору. Через зорові, аудіальні, тактильні, ольфакторні та густавні маркери авторка передає не лише фізичні властивості середовища, а й внутрішні стани персонажів, їхні емоції, психологічні реакції та спогади. Використання синестезії та когнітивних метафор дозволяє інтегрувати різні сенсорні модальності, створюючи ефект емпатійного занурення читача у події та внутрішній світ героїв.

Аналіз перцептивних маркерів у романі Ш. Ван Пелт свідчить про багатомодальну і тонко структуровану систему сенсорного сприйняття, яка формується через поєднання зорових, аудіальних, тактильних, ольфакторних, густавних та синестетичних елементів. Зорові та тактильні маркери

підкреслюють людську перспективу Тови, надаючи наративу емоційної чуттєвості й конкретності, тоді як аудіальні й тактильні маркери восьминога Марселлуса створюють іншу когнітивну модель світу, збагачуючи текст ритмом і тілесною безпосередністю. Рідкісні ольфакторні та густавні маркери виконують асоціативно-символічну функцію, посилюючи психологічну глибину та інтимність переживань. Синестетичні конструкції інтегрують різні сенсорні модальності, забезпечуючи ефект тілесної присутності та емоційного резонансу. У результаті перцептивна лексика не лише описує фізичні явища, а й формує багаторівневу когнітивну й емоційну модель світу роману.

Досліджено, що у романі «Remarkably Bright Creatures» перцептивні маркери виконують ключову роль у формуванні багатоперспективного наративу та реалізації перспективи від першої особи. Вони не лише визначають унікальні сенсорні й когнітивні моделі кожного фокалізатора – Тови, Марселлуса та Камерона, а й створюють ефект глибокого занурення читача у внутрішній світ персонажів, передаючи емоції, думки та фізичні відчуття. Через інтеграцію різних сенсорних каналів і тонкі синестетичні поєднання авторка досягає багатовимірності сприйняття, забезпечуючи одночасно емоційне, тілесне та інтелектуальне залучення. Перцептивні маркери стають інструментом когнітивної достовірності, емпатії та саморефлексії.

Сенсорний досвід у романі «Remarkably Bright Creatures» виступає ключовим засобом формування образу неантропоморфного оповідача та передачі когнітивної іншості його перспективи. Через унікальні сенсорні маркери, синестезійні метафори, лаконічний синтаксис і поєднання наукової точності з емоційною іронією Ван Пелт дозволяє читачеві пережити світ очима восьминога Марселлуса, відчути його тілесні й когнітивні процеси, спостереження та емоції. Сенсорна стилістика роману поєднує естетичне, когнітивне та етичне значення, перетворюючи сприйняття іншого на засіб глибокого розуміння світу та взаємодії свідомостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Багацька О. В. Концепти на позначення тілесного та культурного досвіду в сучасних лінгвокогнітивних дослідженнях: підходи до визначення та диференціації. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки*. 2011. № 6. Ч. 1. С. 126–129.
2. Бахтін М. М. Проблема тексту у лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. Марії Зубрицької. 2-е вид., доп. Львів : Літопис, 2001. С. 416–422.
3. Бехта І. А. Аспекти дискурсного аналізу художнього твору. *Слов'янський вісник*. Рівне: РІСКСУ. 2006. Вип. 6. С. 7-13.
4. Бехта І. А. Художній текст у сфері новітніх когнітивних студій. *Закарпатські філологічні студії*: зб. наук. праць. Ужгород: ДВНЗ «Ужгородський нац. ун-т». 2009. Вип. 9. Т. 1. С. 57-62.
5. Бистров Я. В. Англомовний біографічний наратив у вимірах когнітивної лінгвістики і синергетики: монографія. Київ; Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2016. 320 с.
6. Белехова Л. І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії). Херсон : Айлант, 2002. 368 с.
7. Бялик В. Д. Когнітивна наратологія як інструмент пізнання художнього тексту. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*. Чернівці: Рута. 2023. № 843. С. 161-165.
8. Гаєвська О. В. Автобіографізм і сповідальність в українській та японській жіночій літературах. *Нова філологія*. 2024. № 93. С. 42–48.
9. Головня А. В. Синестезія як різновид метафори (на матеріалі Джоан Гарріс "Шоколад"). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2024. Вип. 67. С. 34-36.

10.Гриців Н., Мельничук О. Когнітивне зусилля як компонент стратегії перекладача. *Folia Philologica: зб. наук. праць Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. ВД «Гельветика». 2022. Вип. 3. С. 42-46.

11.Гриців Н., Мельничук О. Когнітивні вияви перекладацької діяльності: ресурс, зсув, судження. *Сучасні дослідження з іноземної філології: зб. наук. праць Ужгородського національного університету*. ВД: «Гельветика». 2022. Вип. 3-4 (21- 22). С. 27-38.

12.Даценко Є. «Літературний суб'єкт» в рецептивній естетиці Вольфганга Ізера. *Магістралі та маргінеси*. Тези чотирнадцятої міжнародної наукової конференції "Філософія. Нове покоління" (Київ, НаУКМА, 29-30 травня 2020 року) / упоряд. В. Пугач, В. Корчевний. К., 2020. С.18-21.

13.Дзюба І. М. криниці літ: У 3 т. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 984 с.

14.Карпова, Д. М. Фонетичні характеристики регіонального мовлення носіїв валлійського варіанта англійської мови (інструментально-фонетичне дослідження) : дис ... канд. філол. наук. Одеса, 2018. 206 с.

15.Когнітивні аспекти лінгвістики : курс лекцій [для студентів ОКР «Магістр», ОКР «Спеціаліст» спеціальності «Мова та література (новогрецька)»] / Укладач Кобиленко Н.К., ст.викл. кафедри грецької філології. Маріуполь: МДУ, 2013. 57 с.

16.Кривенко С. Дискурс-аналіз політичних процесів: різноманітність підходів. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2014. Вип. 4. С. 170–176.

17.Максименко С.Д., Ірхін Ю.Б., Деркач Л.М., Марусинець М.М., Касинець М.М. М17 Психологічна організація модульного формування когнітивних здібностей: генетико-креативний підхід: навчальний посібник. Том 2. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 356 с.

18.Мамосюк О. С. Наративна структура художнього тексту: лінгвокогнітивний і комунікативний аспекти (на матеріалі новороманістських прозових творів). Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 212 с.

19.Мельничук О. Д. Теорія пізнання як основа когнітивної науки: філософський та лінгвістичний аспекти. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 10, т. 2. С. 10-14.

20.Нісевич В. З. Короткий тлумачний словник-довідник основних термінів і понять з перспективи. Косів: КІПДМ ЛНАМ, 2020. 25 с.

21.Паладьева А. Ф. Особливості суб'єктної організації тексту у наративному дискурсі. *Закарпатські філологічні студії* / редкол.: І. М. Зимомря (голов. ред.), М. М. Палінчак, Ю. М. Бідзіля та ін. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2022. Т. 2, вип. 22. С. 89–93.

22.Приходько Г. І. Місце концепту в картині світу. *Нова філологія*. Вип. № 33. 2009. С. 74–76.

23.Рижа У. Лінгвальне вираження оповідної перспективи в сучасній британській художній літературі (структурно-семантичний та функційний аналіз) / Львівський нац. ун-т імені Івана Франка. Львів, 2020. 264 с.

24.Світова література в літературознавчому дискурсі ХХІ ст. : збірник матеріалів ХІІ Міжнародної наукової конференції (Львів, 26–27 жовтня 2023 року) / упоряд.: Л. В. Мацевко-Бекерська, І. А. Сенчук. Одеса : Олді+, 2023. 228 с.

25.Сергієнко В. Відображення англійської мовної свідомості в національній картині світу. *Нова філологія*. 2008. № 29. С. 195–198.

26.Стеріополо О. І. Система принципів і засобів організації фонетичного дослідження підготовленого і спонтанного мовлення. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*. Т. 17. № 8. Київ, 2014. С. 176-186.

27.Ущина В. А. Позичування суб'єкта в сучасному англійському дискурсі ризику : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04 / Ущина Валентина Антонівна ; Київ. нац. лінгвіст. ун-т. Київ, 2016. 501 с.

28. Alber J., Olson G. *How to Do Things with Narrative: Cognitive and Diachronic Perspectives*. Berlin: Walter de Gruyter, 2017. 262 p.
29. Albota S. Linguistic and Psychological Features of the Reddit News Post. *Proceedings of the 15th. International Scientific and Technical Conference on Computer Sciences and Information Technologies, (CSIT 2020)*. 2020. С. 295–299.
30. Albota S., Peleshchyshyn A. Requirements for the Linguistic Quality Control of Wikipedia Article. *Proceedings of the 14th. International Scientific and Technical Conference on Computer Sciences and Information Technologies, (CSIT 2019)*. 2019. P. 16–19.
31. Alexander M. *Cognitive-Linguistic Manipulation and Persuasion in Agatha Christie: M. Phil. Thesis. Univ. of Glasgow*, 2006. 109 p.
32. Bekhta I. Mental Models in Cognitive Linguistics. *Новітня Філологія*. Миколаїв: МДГУ. 2005. № 2 (22). С. 186-191.
33. Blumenthal-Dramé A., Hanulíková A., Kortmann B. Editorial: Perceptual Linguistic Saliency: Modeling Causes and Consequences. *Frontiers in Psychology*. 2017. Vol. 8. Article 411. 3 p.
34. Brandt L., Brandt P.A. Vaking sense of a blend – a cognitive-semiotic approach to metaphor. *Annual review of cognitive linguistics*. 2005. №. 3. P. 216–249.
35. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago, 1980. 301 p.
36. Lupyan G. Linguistically Modulated Perception and Cognition. *Department of Psychology, University of Wisconsin–Madison, Madison, WI, USA*. 2012. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2012.00054/full> (дата звернення: 20.10.2025).
37. Pollak M. Davon war nie die Rede, das war nie im Gespräch... . In: Manfred Müller, Kurt Neumann (Hg.): *Literarische Reportagen. Literarische Reportagen*. Wien : Edition Atelier, 2010. S. 188–212.
38. Turner M. *The Origin of Ideas: Blending, Creativity, and the Human Spark*. Oxford, 2014. 300 p.

39. Van Pelt, S. Remarkably Bright Creatures: A Novel. New York: HarperCollins Publishers. 2022. 368 p.

40. Zheng H., Gao Q., Gao J., Su X. An Interactive Communication Equipment Maintenance Support Strategy Model Based on Availability. IEEE International Conference on Artificial Intelligence and Computer Applications (ICAICA). 2020. P. 971–976.

SUMMARY

Relevance of the Study. In modern cognitive linguistics, perceptual markers are regarded as key means of representing perceptual processes in language, thought, and discourse. They serve as tools for conceptualizing sensory experience, which forms the foundation for constructing world images in human linguistic consciousness. Perception is one of the basic cognitive processes that provides a connection between the external world and its mental representation in the human mind. Through language, sensory experience is verbalized, and perceptual markers become verbal signals indicating the mode of perception, the observer's subjective position, evaluation, emotional attitude, and cognitive orientation in space.

The relevance of studying perceptual markers is determined by the general anthropocentric trend in modern linguistics, which focuses on the human being as a language bearer — their experience, sensations, and ways of interpreting reality. As G. Lakoff emphasized, language is not only a means of communication but also a mirror of the cognitive processes through which a person comprehends reality. Therefore, the analysis of perceptual markers allows for a deeper understanding of how the linguistic system reflects human perception — particularly visual, auditory, tactile, gustatory, and olfactory modalities.

Perception is the process of receiving, processing, and interpreting sensory information that enables the construction of images of the surrounding world. In cognitive linguistics, this process is viewed as part of a broader cognitive mechanism of conceptualization — that is, the formation of mental representations based on experience. As R. Langacker notes, human cognition is inseparable from embodiment, and therefore, the perception of the world is determined by the physiological capacities of the sensory organs.

Cognitive linguistics proceeds from the premise that language reflects the structures of consciousness. Consequently, linguistic means that describe perceptual experience are not arbitrary — they mirror modes of perception, categorization, and conceptualization of objects. As M. Johnson demonstrates in his theory of the

embodied mind, perceptual experience shapes not only linguistic imagery but also the fundamental schemas of thinking — such as space, direction, motion, contact, center, and periphery. Accordingly, perceptual markers function as verbal indicators of these cognitive schemas.

The relevance of this topic is further reinforced by the growing interest of modern linguistics and cognitive poetics in exploring the interconnection between language, consciousness, and perception. Perceptual markers are crucial not only for understanding a character's individual speech but also for revealing the author's cognitive strategy — through which the organization of perceptual experience constructs a specific system of evaluations and viewpoints. Examining this aspect in the works of Shelby Van Pelt allows for a deeper comprehension of the functioning of first-person narration and the artistic modeling of the consciousness of “the other.”

Object of the Study. The object of this research is the perceptual markers in Shelby Van Pelt's novel *Remarkably Bright Creatures*.

Subject of the Study. The subject of the research is the functions of perceptual markers in constructing various points of view of the narrator and characters.

Aim of the Study. The aim of the research is to determine the role and functions of perceptual markers in building the novel's multi-perspective narrative structure.

To achieve this aim, the following objectives are set:

1. To analyze the concepts of perception and perceptual markers within linguistics, cognitive poetics, and narratology.
2. To identify the classification types of perceptual markers and the peculiarities of their realization in English literary texts.
3. To characterize the linguistic means of expressing different narrator perspectives.
4. To investigate the role of sensory experience in shaping the cognitive perspective of a non-anthropomorphic narrator in Shelby Van Pelt's novel.

5. To determine the stylistic functions of perceptual markers in forming the integral narrative space of the work.

Scientific Novelty. The novelty of the research lies in the attempt to conduct a comprehensive analysis of perceptual markers as a tool for constructing narrative perspectives in a contemporary English-language novel, taking into account a cognitive-narratological approach.

Theoretical Significance. The theoretical value of the study consists in deepening the understanding of the nature of perception in literary discourse, its relationship with the category of focalization, and the concept of perspective.

Practical Significance. The practical importance of the research lies in the possibility of applying its results in teaching courses on stylistics, cognitive linguistics, and narratology, as well as in the further analysis of literary texts from a cognitive-perceptual perspective.

Structure of the Thesis. The thesis consists of an introduction, two chapters, conclusions, and a list of references and sources.

Main Conclusions of the Study

The perceptual system of the novel is built upon the contrast between the visual modality (Tova) and the tactile-auditory modality (Marcellus).

Visual markers symbolize conscious reflection, memory, and the search for light.

Auditory and tactile markers convey intuitive, embodied cognition of the world, shaping the empathetic tone of the text.

Synesthetic imagery creates cognitive integrity of perception by merging different sensory domains.

Perceptual vocabulary performs representative, emotional, cognitive, and aesthetic functions, becoming the foundation of the novel's poetics.

Thus, *Remarkably Bright Creatures* is not merely a story about loneliness and friendship, but a complex cognitive-perceptual model of the world in which language becomes an extension of the senses.